

LUCIAN
BLAGA
•
TEATRU

2

EDITURA UNIVERSITATII

Ediție îngrijită de
DORLI BLAGA

Antologie și Repere istorico-literare
realizate în redacție de
MIHAI DASCAL

Coperta seriei: *Constantin Gulea*

LUCIAN
BLAGA
TEATRU

2

EDITURA MINERVA
București - 1984

AVRAM IANCU

DRAMĂ

1984

P E R S O A N E

AVRAM IANCU, avocat, 24 ani
 LOCOTENENTUL GRATZE, 30 ani } din oastea
 LOCOTENENTUL SCHULER, 27 ani } imperială
 ÎNȚIUL AGHIOTANT IMPERIAL,
 AL DOILEA AGHIOTANT IMPERIAL
 TATA LUI IANCU, 70 ani
 ION DRAGOȘ, deputat la Peșta, 40 ani
 POPA PĂCALĂ
 ADVOCATUL DUHU
 ERJI CÎRCIUMĂRIȚA, 18 ani
 IANOȘ
 GHIURI }
 ȘIMON } gardiști unguri
 IANOȘ }
 UN MOT
 UN BĂIEȘ
 O BABĂ
 TREI MUNTĂRIȚE
 UN MOCAN
 DOI JANDARMI UNGURI
 MOTUL ILIE
 TRIBUNI, AJUTOARE, MEMBRI AI COMITETULUI
 NAȚIONAL ROMÂN, GARDIȘTI UNGURI, SOLI
 UNGURI, SERVITORI, VESTITORI, NOROD.

Aciunea se petrece în Ardeal, în anul 1848, și mai târziu.

PROLOG

Peisaj de munte. În fund, munți clădiți unul peste altul, cu
plaiuri în care se deslușesc așezări ciobănești. În față,
stîncărie, o cărare de la stînga spre dreapta și o potecă
în sus, pierdută numaidecît după stînci. Pădure de goruni.

Soarele încă n-a apus.

SCENA I

UN MOT, O BABĂ

*(S-aude un sunet monoton și adînc, cîteodată mai scurt,
cîteodată mai lung, ca de mare pasăre de noapte: U-u-u!)*

BABA

*(Ținînd în mînă o carabină, stă la pîndă aplecată în ge-
nunchi, sus între stînci, se uită dincolo, de unde pare a
veni zvonul cu totul neobișnuit.)*

(Se aud semnele păsării: U-u-u-u.)

MOTUL

(venind din stînga, se oprește, ascultă, vede Baba)

Hei, Muma pădurii, muma noastră, muma rumânilor, ce
stai ca un zbîrciog sub tufă? — S-ar fi aflînd, zice-se, pe-aici
o pasăre — de mirare. La ea ții ochiu'? Dă zvon ca de tul-
nic. — Cobește sau prorocește?

BABA

(se ridică anevoie, sprijinindu-se în carabină, îi face semn să tacă)

Șt — șt!

(Vine spre Moș.)

Mulcom bădiță, mulcom, o-o speriem, și-ar hi cu păcat. De asta să nu te-apropii, fără numai cu hire de griu mindru în palmă, și cu tămie galbără, că tare e frumoasă și înaltă.

MOȘUL

Mă gindeam eu trebuie să fie cit omu'. Toată lumea despre ea vorbește, cum că ar începe să se întâmple ceva — cum că ar da veste pentru ziua județului din urmă.

BABA

Stau de pază că poate s-a-ntimpla ceva, vreo poveaste, cum n-a mai fost pe-aici de cînd Necuratul spunea lui Dumnezeu — firtate!

MOȘUL

Da' eu cred că pasărea s-o așezat aci lingă Muntele Bătrînii numai ca să ouă! Hei, ce-mi văd ochii? Muma pădurii cu carabină! Da' ce! Voi ai s-o împuști? Sub subsuoara stingă ori sub limba măiastră? Sau voi ai s-o scarmeni numai în pene, ca să te dumirești, dacă-i aievea ori numai nălucă?

BABA

(pare în adevăr Muma pădurii)

E — e — e — că tare ți-e de șagă, bădiță. N-am eu gloanțe pentru gaie de noroc.

MOȘUL

Dacă-i de noroc, s-ar zice că pasărea se cheamă Sfîntul Niciodată. Măicuțo, noi moșii sîntem neam fără noroc. Așa e scris și de asta nu scăpăm.

BABA

Cu carabina mă apăr de căpcăunii de jandari, că ne prăpădesc cu zile. Pîntru ei mulgem vacile, pîntru ei cosim

costișele, pântru ei măcinăm ce brumă ne-a rămas. Ului și ungurii ne mîncă găinile. Tăte plăcintele ei le mîncă, jandarii, și pe urmă mai așteaptă să le plătim și dințăritul. Da' ia aminte bădiță, ce-ți spun, ia aminte. O vinit amu pasărea și ne-a izbăvi.

MOȚUL

Așadar, tot uitîndu-te la ea, te-ai dumirit.

BABA

Vine lume, bădiță, lume din multe sate, să se uite la ea din desîș, și nu-ndrăznește nime s-o stîrneasă din locu ce și-o ales. Bun loc, că de acolo noaptea vede tăte stelele și ziua tăt Ardealul. Iar dumneaei n-are somn biciodată.

MOȚUL

O fi pajură, măicuță.

BABA

Ce pajură, bădiță? Că-mi cunosc eu pajurele, și după spe-te și după foale. Nu, bădiță, pe-aici n-o vîz't nime pasări ca asta. Dacă n-ar hi așa înaltă pin' la umăru' voinicului, aș mai zice, și dacă n-ar sta cum stă. De săptămîni stă dum-neaei așa, și se uită nemișcată. Cîteodată cîntă sau cheamă ca din tulinic: u—u—u!

MOȚUL

Poată-i fată, măicuțo.

BABA

Ba că nu. Că trebuie să hie ficior. Altfel n-ar cînta tăte fetele cum cîntă:

În pădure
Toate păsările dorm —
Numai una n-are somn
Cată să se facă om.

MOȚUL

Mare drăcie. Hai s-o vād și eu, măicuțo, muma noastră, arză-i focul penele. Măicuțo, mă prind că dumneata o pin-

deai ca să-i deslușești meșteșugul, — ai? Rivneai s-o vezi tocma-n clipa cînd s-a face om.

BABA

Zi numai, zi — Muma pădurii — că nu mă supăr. — Dacă vrei să te mire pasărea, urcă. Urcă numai spre dreapta. Ține-o atîa pînă în tufa de sînger. Așa, amu stai. Întoarce-te, amu uită-te pe lingă frunza unde stă bou' Domaului, și să nu mai cîlîtești.

MOȚUL

(A urcat. Cîteva clipe tăcere.)

Săru' mina și coroiatul plisc, pasăre fără somn. Mare și nemișcată ca o troiță ești, umeri de cruce ai, pene de arhanghel negru de așijderea. Săru' mina și închinare pînă la pămînt.

(Se închină puțin, că nuștii dacă o face a glumă sau nu.)

Dacă n-ar fi cu supărare, ți-aș pofti bună dimineța și la mai mare. Cum îți veni să stai aci de pază nouă săptămîni e cu adevărat, de mirare. Alte păsări, oricît de sfinte, se mai purecă, ori se scaldă în nisip, numai tu ești năzdrăvană, fire împietrită cu duh ducăuș și stai cu ochii ținți la furtunile din împărăție. Chiar om gîdiși să te faci? Cine să te creadă? În vremuri ca acestea și în stîncăria asta, unde rămin pruncii nebotezați, unde și-a blestemat catîrul copiii și unde ari-ciul, sfetnicul lui Dumnezeu, nu stă decît ghem, că altfel, s-ar amări prea tare văzînd lumea care s-a dres după sfaturile sale. — Măicuță, he! Ce zici, să mă închin cu stînga sau cu dreapta?

BABA

Cum ți-i pofta, bădiță.

MOȚUL

(coboară)

Bogdaproste c-o văzui și eu!

(Din stînga vin trei fete mari, băcișe sau muntărișe, și un băieș zărenșos.)

SCENA II

Aceiași, cele trei muntarite, BĂIEȘUL

ÎNȚIIA FATĂ

În pădure
Toate păsările dorm.
Numai una n-are somn,
Cată să se facă om.

CELELALTE DOUĂ

Numai una n-are somn,
Cată să se facă om.

MOȘUL

(le oprește)

Amin, draguțelor, să știți că astăzi la apus de soare —
nia-gaia se face om. Dumnedzău ne-ajute!

ÎNȚIIA FATĂ

(s-așază pe o piatră)

Eu aștept aici să văd.

BĂIEȘUL

Nouă săptămîni pasărea a tot dat freamăt ca din tulpic
de aramă. Poate să fie pentru o primejdie sau pentru izbă-
virea noastră a tuturor. Eu cred că în curînd or să ne treacă
pe subț nas multe blesteme și trădări și oarecare jale și oare-
care foc. Și mai cred că tot ce se pregătește n-o să fie de-
nădăcă. Noi care trăim colo, subț pămînt, cunoaștem că ceva
se încumetă în zare, c-am fost puși la muncă și mai grea,
să măcinăm piatră zi și noapte. Tot aurul spălat la drumul
peste munte. Vrea stăpînirea să istovească munții degrabă.

(S-aude pasărea: U——u—u—u——!)

BABA

Iar s-a-ncercat!

(Din sînga vin doi jandarmi unguri, cu un mocan legat.)

SCENA III

Aceiași, DOI JANDARMI, UN MOCAN

ÎNȚIIUL JANDARM

Io napot moțok. Pe-aicea duce drumu' la Abrud?
(Cei de față — se uită o clipă — două, unul la altul, nu răspund.)

MOȚUL

Ba. Da' dumneavoastră de unde veniți?

ÎNȚIIUL JANDARM

De la Bucium. Da' pe unde duce drumu'?

MOȚUL

Pe unde a dus totdeauna. Mergeți numai pină la Abrud?

ÎNȚIIUL JANDARM

Numai. Dar n-ai răspuns.

MOȚUL

Nu. Da' ce-a greșit Mocanu' hăsta?

ÎNȚIIUL JANDARM

Îl cunoașteți? Nu vrea să-și spuie numele.

MOȚUL

Cum să nu-l cunoaștem?

ÎNȚIIUL JANDARM

Cum îl cheamă?

MOȚUL

Ca pă mine. Da' ce-a făcut?

AL DOILEA JANDARM

A căzut în cursa diecilor, care ațiță, și l-au pus păcatele
să ridice cuvint împotriva rinduieților și să îndemne la

omor. A dat strigăt în țară, că ălui de omoară un grof i se iartă șaptezeci și șapte de păcate.

MOCANUL

Domnule căpitan, o să fac bureți în beci, da' eu nu m-am gândit la grofi, c-am zis numai — cine omoară un painjen.

AL DOILEA JANDARM

(Îl lovește)

Eu nu-s căpitan, eu-s jandar de rînd.

MOCANUL

Domnule jandar de rînd, n-am nici o vină.

AL DOILEA JANDARM

(se răstește)

Vrei să-ți vezi zodiacu' pe patu' puștii? — Eu nu-s jandar de rînd, eu-s căprar. Și afară de asta ia seama că toți ungurii suntem făcuți după chipul și asemănarea lui Koșut Laioș, marele și atotputernicul. Și cine jignește un jandar, jignește pe Koșut Laioș.

BABA

Numai că dacă te-ar videa Koșut Laioș — nu știu dzău. Mi-i teamă că nu s-ar prea fâli — să așteaptă că așa mindrețe ca dumneata e după chipul și asemănarea lui. Afară de asta luați seama și de mine să vă cam feriți, că eu nu înțeleg: cum vă merge și cum vă lăudați? — că jandari o neajandari — eu vă fac eu ulcica, și nu numai de spărietură. Ce leg eu cu venin, nu mai dezleagă tăte bisericile papistașel

(S-aude pasărea: K—u—u—u—u—u—!)

ÎNȚIUL JANDARM

Se cheamă moșii cu tulnic?

BABA

Ăsta-i ceasu' rău, nu-i tulnic, domnule căprar. Împușcați pasărea ceea, și încă degrabă, că de unde nu, pînă du-

mirecă se face om. N-ai auzit cit e de hireşe şi cum in-
deamnă chietrele la răscoală? Anu' ăsta o să pută a mort
şi dracu' o să capete titlu' de grof.

CELE TREI FETE

În pădure
Toate păsările dorm,
Numai una n-are somn,
Cată să se facă om.

AL DOILEA JANDARM

Cu-cul Cu-cul Cu-cul Cînd îi vedea pe Maica Precistă
ştirbă, în haine de jandar, şi cu pene de cocoş, s-a face
şi pasărea om.

(Dă să pornească, dar se opreşte.)

Nu ştiţi vreo româneă, fetelor? Uitaî să vă-ntreb. Se
caută o doică pentru purceii grofului Teleki! Ha-ha-ha!

(Cei doi jandarmi se duc cu Mocanul, dispar pe cărare în' sus.)

SCENA IV

Aceiaşi, fără JANDARMI şi fără MOCANUL

MOŞUL

Muma pădurii, muma noastră, muma rumânilor de o
sută de ani tot ţine postul mare pentru săraca inima noastră,
şi nu mai putem rosti vorbe din vorbele tale, că în dosul
lor, zic jandarii, că ascundem altele, şi ne leagă pe furci
la Piatra Arsă. Să nu zici, maică, să nu zici — painjen — că
zici grofi. Să nu zici — iarbă că zici — iarbă de puşcă. Să
nu zici — mi-e foame, că zici — ucide. Vai nouă, Muma pă-
durii, că graiul tău a ajuns de ocară, jandarii li întorc pe
dos toate vorbele, cum au întors cămaşa lui Hristos.

*(De dincolo de stîncărie, apare, prin desiş, un tîndr tnalţ,
eu ochii albaştri, tmbrăcat şi domneşte dar şi ca moşii.
Sare pe drum de la mare-nălţime, de pe stîncă. E Avram
Iancu. Toţi se uită la el, vădit uluiţi de apariţie.)*

SCENA V

Aceiași, AVRAM IANCU

IANCU

(cu glas de dojană)

Ați fost mai mulți decît ei, cît mai răbdați?

BĂIEȘUL

N-avem puști. Să ne luăm la încercare cu țevi de soc?

IANCU

N-aveți puști? — Să fulgere coasele și topoarele!

MOȚUL

Uf, podidi-i-ar lacrimile morții! Dacă n-am fi așa de pieriți de foame, am zice, așa e, și ne-am învoi răpede.

IANCU

Eu sunt căpitanul vostru!

MOȚUL

Care? Cum? Și de unde?

IANCU

Nu întrebați, nu vorbiți! Fiți gata, că bate ceasul!

BABA

(se apropie de Iancu)

Ține căpitane carabina asta! Să nu ruginească!

MOȚUL

Noi ce facem?

IANCU

(ia carabina)

Așteptați! Fiți gata! Și unde mergeți vestiți mai de parte.

— E-ncărcată carabina, maică?

BABA

De dincolo de multe i-ajungi c-o detunătură. Singera
mocanul pe nări ca un berbec tăiat.

IANCU

Fetelor, mergeți și voi din hotar în hotar și spuneți:
L-am văzut pe căpitanul!

*(Își bagă o mână în părul uneia, cealaltă în părul alteia,
le apropie capetele cu putere, sărută pe întâia pe obraz.)*

Așa să nimeresc cu un singur glonte pe cei doi jandari!

(Către a treia fată.)

Cu tine mă cunun când mă întorc. Acu' nu se poate,
că încep săptămânile de foc!

A TREIA FATĂ

Bine, bine, numai să vreau. Și de-oi vrea, numai de mi-i
găsi.

IANCU

I vrea dacă ghicesc de unde ești? -- Tu -- tu ești mun-
tăriță, din Albac!

A TREIA FATĂ

Haida de, numai că nu-i cu mirare, că m-ai ghicit după
gurguiul opinicilor.

*(Iancu e din două-trei salturi sus, dispare pe cârare. Moșul
și Băieșul după el.)*

SCENA VI

BABA și cele TREI FETE

ÎNȚIIA FATĂ

Cine o fi fost?

A DOUA FATĂ

Ca un arhanghel.

A TREIA FATĂ

Înalt ca tulnicul ăsta.

BABA

(către întâia)

Pă tine te-a sărutat.

(Către celelalte.)

Și vouă vă arde fața ca de urzici.

ÎNȚIIA FATĂ

Mie ca de soare!

(Se aude un pocnet de carabină.)

BABA

(se duce sus între tufe, iscodește)

Fetelor, mi-am uitat ochelarii! Fetelor, pasărea — nu-
l'asărea nu mai e!

ÎNȚIIA FATĂ

Pasărea fără somn.

A DOUA FATĂ

Unde-i pasărea?

FAZA ÎNȚIIA

TABLOUL I

Într-o ctroiumă, la marginea Abrudului. O cameră, pe stînga o fereastră, în dreapta alta. În fund, mai spre dreapta, ușa și un pat cu multe perne una peste alta. Bîldar, icoane, o masă și laviță. Într-un colț o vatră. Noapte tirziu. Lampă de petrol atîrnă de grindă.

SCENA I

IANOȘ, GHIURI, ȘIMON, IANOȘ, ERJI

(Cei patru gardiști unguri beau și petrec la masă. Mai la o parte Erji, cu o rochie roșie înnoaltă, țîi face de lucru prin odaie.)

ÎNȚIUL GARDIST |

Jos împăratul! Se caută o pălărie pentru o coroană!
Vivat Koșut Laioș! Să i se închine toată suflarea!

(Ciocnesc și beau.)

Să mergem, că-i tirziu. — Erji, ți se-ntînd genele de somn. Nu-i așa, Erji?

ERJI

(Nu răspunde.)

AL DOILEA GARDIST

E supărată Erji. I-a sărit țandăra — din te miri cel —
Să ne trăiască Erji, cărciumărița.

AL TREILEA GARDIST

Cît or fi ungurești munții Abrudului și-un cîrd de vreme
pe deasupra!

ERJI

Haid' plecați odată. Că vă zboară musculițele de vin în
preajma gurii ca la cepul buților.

AL PATRULEA

Vedere-aș pe împăratul cu grădinița pe piept — șt' tro-
nul descheiat ca un ciubăr gol pus la soare!

AL DOILEA

Elie Koșut Lăioș! Cu el s-a coborît libertatea pe pămînt!

AL TREILEA

Trăiască libertatea, egalitatea și fraternitatea ungurească!
Și piară moții, slujile împărăției, loviți în numele tatălui!

ÎNȚIUL

Zic moții că Avram Iancu, minunea din Vidra, e căpi-
tanul lor! Măi Șimon, se laudă moții că într-o zi o să ne
tunce la cap. Măi Ghiuri, zic moții că ei s-au juruit împăra-
tului, ha-ha! — Păpușei de paiel S-agață, cei de se-neacă,
și de-un pai. Moții au prins o claie întreagă. Ha-ha!

AL DOILEA

Zice Iancu că fiecare popă valah e un munte. Multe
vorbește Iancu, cel cu săritura neașteptată, dar el nu știe ce
zice Ianoș, Șimon, Ghiuri și încă o dată Ianoș.

(Cîcînesc și beau.)

AL TREILEA

Erji, fată mîndră și frumoasă, mine culegem de prin
sute pe toate preotesele valahе și le-om sili să joace aici

ciardaș pe masă. Joacă și tu, afurisito, pentru gardiștii care
îți apără circiuma de focul și grindina moșilor!

(O cuprinde și o suie pe masă.)

AL PATRULEA

(aruncă o ochire sub rochia ei)

Joacă, Erji, ca o volbură de pe pustă! Să fluture, uite
așa — peste noi, aurora libertății!

(Chiuiie.)

ERJI

(se zbate, nu vrea)

Da' ce? Circiuma mi-o apărați voi? În loc de plată,
cum s-ar zice, ce? Da' asta nu mai prinde!

(Sare de pe masă.)

AL DOILEA

Adu vin Erji, în cizmulite tale. — Uf, Tuhutum! Cum
ți-aș bea căldura și tinerețele!

ERJI

*(a luat o bătă de după vatră, vine și lovește pe masă cu
putere)*

Plata! Că-mi tot făgăduiți de două luni vadra cu
aurul nepecetluit al Abrudului și nu mai văd măcar o băbă-
ruță. Nu mă mai zăpăciți voi cu mărgele de sarea mîșii.
Acu' nu vă mai las, acu' plata, ori vă crăp țeasta!

(Gardiștii rîd și o pișcă.)

Lăutarii tot eu trebuie să vi-i plătesc?

AL PATRULEA

Erji, trăiască libertățile! Cit despre crăpat, să crape mai
bine împărăția. Acu' a dat peste noi libertatea. Știi, fată
ce-i aia, libertatea? Libertatea e sfîntul Dumnezeu! meu, care
mi s-a arătat deunăzi în cucuruz și mi-a dat voie să-mi bat
cît vreau nevasta.

ERJI

Plata!

AL DOILEA

Mine, Erji, mine! Mine, Erji, că astăzi suntem grăbiți! Astăzi trebuie să prindem pe Avram Iancu, băiatul cu ochi vineți de la Vidra.

(Scoate o hirtie din buzunar.)

S-a pus preț nobil pe capul lui — o mie de zloți, douăzeci de taleri cît țigetele circumărițelor, sau zece galbeni cît steaua porcului. Iancu trebuie desființat. Numai așa vom avea pace. Cine-l prinde sau cel de va da ajutor să fie prins își umple buzunarul că poate să tot bea de-acu pînă la anu'.

(Se duce la ușă, scoate un cui din buzunar și bate cu un lemn hirtia pe ușă.)

O mie de zloți pe capul lui Avram Iancu. Uite-i chipul cu căciula ca un coperiș de paie, nici drept, nici sucit, pe-un bordei de la Prisaca Zlatnei.

TOȚI PATRU

Ehien Koșut Laios, marele și atotputernicul!

ÎNȚIUL

Ai răbdare Erji că plătim noi.

(O ridică pe sus și o ține în chiuind.)

AL DOILEA

(smulge Erjii o cizmă din picior)

Sărutăm cizmulitele roșii precum icoana sfintului Ștefan și coroana de la Buda!

ÎNȚIUL

(Pune jos pe Erji.)

ERJI

(stă într-un picior)

Dă-mi cizma, dă-mi cizma!

(Toți patru rid. Erji sare-ntr-un picior, ia cizma celui de Al doilea, îi lovește pe rînd, tot sărind într-un picior, cu cizma.)

Afară! Afară!

ÎNȚIUL

Închide circiuma că-i târziu, Erjike!

AL DOILEA

Închide bine zăvorul, să nu-ți intre vreun priculici sub
țol. Multe vede luna, măi Ghiuri, prin ferestrele oamenilor —
fete dezbrăcate ca argintul, preotese de aur, tinere ca focul
tînăr.

(Chiuie.)

TOȚI PATRU

(pe rînd)

Noapte bună, Erji.

(Ies.)

SCENA II

ERJI singură

ERJI

(Își încălță cizma, apoi își desface patul)

Avram Iancu, băiatul cu ochii vineți, ăla le e nădejdea.
Parcă minunea de la Vidra o să sară tocma-n groapa lupului.
S-or șterge încă de multe ori la gură!

(Se duce la ușă, se uită la hîrtia bătută pe ușă.)

O mie de zloți! Zău, că-i prea puțin.

(Se-ntoarce la pat, după cîteva clipe, o bătaie în ușă.)

Teșek!

SCENA III

ERJI, IANCU

IANCU

(deschide ușa, măsoară cu ochii pe Erji, apoi intră dintr-o dată)

Miroase-a pipă ungurească. Fum, să-l tai cu briceagul.
Deschide fereastra, fetișo, să intre stelele. Aer, fetișăl Aer!

ERJI

(L-a privit mai tîti surprinsă, apoi tot mai deschisă, se duce spre fereastra din dreapta, dă s-o deschidă.)

IANCU

Nu aceea, cealaltă!

ERJI

(se duce la fereastra din stînga, o deschide)

Teşek!

(Se uită în întuneric, afară.)

Ce-i aici? Ce dihanie mişcă sub fereastră?

(Rîde.)

Un cal, ha! Dă botu-ncoa', mătăhalo! — Va să zică nu de ceaţa de pipă ți-era, ci ca să-ți ai calu' la-ndemină! — Dr — ce friguleț s-a pornit!

(Vine spre Iancu.)

IANCU

Pentru cine așterneai, fetiță?

ERJI

Pentru cine s-a nimeri. Că aici se întretaie răsăritul și miuzănoaptea.

IANCU

Ți-e vorba mai îndrăzneată decît inima! — Unguroaică?

ERJI

Și încă ce unguroaică! Da' n-am înțeles-o, cum crezi, că eu nu dorm aici, eu dorm în pod! — Ce pofteste domnul moț? Că, măria ta, pari și domn un pic, dar și moț.

IANCU

Cum te cheamă? Erji sau Boji?

ERJI

Erji — Boji-i tot un drac.

IANCU

Ai vin de piatră — Bôji?

ERJI

(pune mâinile în șolduri)

Acu' ai nimerit-o chiar așa cum nu-mi zice.

IANCU

(zîmbește, stă în fața ei la fel, cu mâinile în șolduri)

Repede — Erji, că sunt grăbit, spuneași că-i tot un drac.

ERJI

Că n-ei porni cu noaptea-n cap, domnule Moț! Mai are calendarul zile.

(Se apropie, îl prinde de-un nasture.)

Pe măria ta cum te cheamă?

IANCU

Repede, Bôji, vin de piatră, că mă grăbesc. Dacă-s moț de ce-mi spui măria ta?

ERJI

Pentru că ai ceva în dumneata că trebuie să-ți zic măria ta. Moții beau vin, dar nu de piatră — ca grofii.

IANCU

Așadar, înaltul titlu nu mă privește pe mine, cît vinul pe care-l cerui.

ERJI

Oamenii se cunosc după fapte. Și băutul e o faptă.

IANCU

Ești fată deșteaptă, Erji.

ERJI

Chiar cea din urmă nu-s. — Ei, îmi spui?

IANCU

Numele ce mi l-au dat părinții a fost ca un dinte de lup. — L-am pierdut încă de cînd eram copil. Eu sunt Moțu', Erji, Moțu' fără nume.

ERJI

Fără nume pentru fetele proaste, da'n gazete, măria ta, și pe foile jandarilor, ai nume, și încă ce nume — ca un along.

(Arată spre ușă.)

IANCU

(se uită)

Sau ca semnul ars cu fierul roșu pe șoldul vitelor! — Avoți vărsat negru în casă?

ERJI

Ha-ha! Vărsat negru — nu e rău — dar nu e! Avem astăzi oaspe rar, un mistreț — un mistreț cu părul negru și cu ochii vineți, care s-a pornit să răstoarne cu ritul Munții de Aur. Vreau să-l ospătez, cum se cuvine. Un pic de slănină afumată, măria ta, nu poștești? Cu ardei verde sau plăcintă cu mărar?

IANCU

Nu mi-e foame, Boji. Îmi vine mai curînd să fluier a înmormîntare.

(Erji iese.)

SCENA IV

IANCU singur

IANCU

(se duce la ușă, privește foaia bătută pe ușă)

O mie de zloti! Pe toate părțile Abrudului s-au bătut foi de astea, roșii, ca-n vreme de bolejniță, parcă în fiecare omna ar fi un bolnav, de care să te ferești!

(Se duce la pat, ia o pernă, o spintecă cosor, cu un — se duce la fereastra deschisă și golește fînul din ea.)

Roade murgule finul și florile fetii, că n-am ovăz. Dimineată trecem prin Bălgrad, și-ți dau din ieslele împărăției.

(Calul sforăie.)

(Iancu se întoarce, se uită la pat.)

Alb ca laptele.

(Se scarpină după ureche, aruncă pe pat fața de pernă.)

ERJI

(aduce vinul)

Teșek uram! Dar să știi că am călcat porunca primăriei!

IANCU

Ce poruncă, Erji?

ERJI

Nu e voie să dăm nici un fel de băutură moșilor, că-i răsmiriță. Mă-ncurcă rău orinduielele astea. Dacă mai țin mult, ajung la sapă de lemn. Moșilor nu-i voie să le dăm. Iar ungurii, care au voie să bea, ăia nu plătesc, fiindcă zic că a bătut ceasul libertății. Mai alaltăieri mi-au împușcat gardiștii trei buți în pivniță. S-a scurs băutura în nisip. Dar i-a pedepsit Dumnezeu, că unul a murit beat, înecat în vin. ăia s-a cuminecat odată pentru totdeauna.

IANCU

Ascultă Boji, astă-seară au dat pe-aici gardiștii unguri?

ERJI

Numai ce plecară. Patru. Ianoș, Șimon, Ghiuri și încă o dată Ianoș. Evangheliștii sfintului Naiba.

IANCU

(Se așază la masă, își toarnă un pahar și-l bea dintr-o dată, cu sete. Apoi încă unul la fel.)

Și ce-au făcut aici?

ERJI

S-au fiert cîteșipatru în mare petrecere. Au băut și au jucat cărți. Pe urmă iar au băut și iar au jucat cărți.

IANCU

Au jucat mare?

ERJI

Foarte. Ziceau că cineva e ca și prins, și-atunci Șimon a jucat pe capul ăluia de ziceau că e ca și prins. Ghiuri și-a us în joc casa. La urmă s-au împăcat așa, că lui Șimon îi psea capul ăluia de ziceau că e ca și prins și lui Ghiuri îi psea casa.

IANCU

Sunt mulți gardiști unguri aici în sat?

ERJI

De-al de astea să nu mă-ntrebi, că eu sunt unguroaică — și nu știu.

IANCU

Drept e, Erji. Așa-mi placi. Așa răspuns înțeleg și eu. Du' în ascultă. Din ce parte bate astăzi vântul peste hornurile și fumurile Abrudului?

ERJI

Asta vrei s-o știi, ca să nu te poată urmări cu copiii?

IANCU

Nu, Erji. Te-am întrebat numai așa — ca să nu tac — și mai ales ca să-ți aud glasul.

(Își toarnă al treilea pahar, și-l bea.)

ERJI

(s-a așezat și ea la dreapta, îi privește lung)

Dar ai o sete! Păzește, să nu mă bei și pe mine, din greșeală, domnule — Iancu!

IANCU

Vinul e bun — de gargară. Dar dacă ai noroc — n-o să las nici-un strop în pahar. — Cîți te băură din greșeală pînă acum, Erji?

ERJI

Din greșeală? — Fără număr!

IANCU

*(Își ia căciula din cap și c-un singur gest o-nfundă în capul
fetii că-i acoperă și fața)*

Miști, fată! Pe mine însă nu mă poți, că vezi, eu mă
pricep la fete. Eu le cunosc cum cunoaște ghiunoaia copăceii.
Mă prind Erji că ești fată mare.

(O prinde de ureche.)

Ca urechea asta pe care n-a pătruns-o încă nici un cercei.

ERJI

(a ieșit din căciulă)

Îți arde capu' tare, domnule — Iancu. O simt după
căciulă.

IANCU

E-adevărat că seamăn cu Iancu, mi-au mai spus-o și alții.
Dar cu capul meu nu se câștigă nici jumătate din prețul
trimbițat. — Nu draga mea, nu face să te frămînți.

ERJI

Măria ta, am auzit că și Iancu poartă în brâu — *(flacără)*
la stînga

(i-l scoate)

și pistolul la dreapta.

(I-l scoate.)

IANCU

Se poate. Dar ce are a face? — Sunt pesemne, ca și el,
născut sub zodia Gemenilor. Unul din cei doi gemeni vi-
sează și cîntă,

(își pune fluierul în brâu)

celălalt stă la pîndă și făptuiește.

(Își pune pistolul la loc.)

Nu sunt eu Iancu. Asta n-ai nimerit-o. Pentru Iancu, vii-
torul e tulbure și drumul nesigur. Am pornit și eu pe un drum

turbure și spre un viitor nesigur. Și am ajuns în cîrciuma asta, la tine, Erji. Pot s-o iau iar înapoi, cum pot să și merg înainte. Ce crezi, Erji, ce-ți spune ție, inima, cînd te uiți în ochii mei: să mă întorc sau să merg înainte? Că aici sunt parcă tocmai la cotitură.

ERJI

De Iancu puțin îmi pasă. N-o să dea el foc chiar sprîncenelor mele. Întoarce-se sau meargă înaintea. Dar măria ta, să rămîi pînă dimineată. Și dimineată să mă întrebi din nou ce să faci, iar mine spre seară vom hotări!

IANCU

Vezi, Erji, cînd se-ntîmplă să beau trei pahare și cînd stau lingă o fată mare, mă copleșește totdeauna un știu ce amar, și se iscă în mine o văpaie cît casa, iar înăuntru se ivește ala, care cîntă, și atunci în loc să mă întorc sau să merg înainte, sunt ispitit să stau locului. Grea e, Erji, steaua mea, că trebuie s-o tot mut de pe un umăr pe altul. Sfatul tău nu e rău, numai cît sfatul tău m-ar rupe-n două. Și sunt destul de rupt și fără sfat. Acu îmi scald numai puțin inima în pahar, și-apoi pornesc. Ca să se ivească în mine celălalt, ala care stă la pîndă și ține mina veșnic pe pistol.

ERJI

Nu ți-e teamă, măria ta, că ar putea ungurii să te prindă, crezînd că ești Iancu?

IANCU

Ai mai văzut ungur deștept în afară de tine — Erji?

ERJI

Nu mai zi așa că mă supăr.

IANCU

Haide supără-te, Erji. Cine mai iubește așa de mult fetele supărate și nesupărate — ca mine? Și cine în lumea asta are mai puțin răgaz să le stingă supărarea ca mine?

Am fost blestemat să nu pot să rămîn lingă o fată mai mult decît trage un clopot de liturghie. M-alungă ceva din

armă. Din fete culeg numai focul, și umblu călare, ca un sul de foc prin munți.

ERJI

Cine ești, măria ta?

IANCU

Un hoț de multe drumuri, Bôji. Hoț mare la răserucile zilei!

ERJI

Da' vezi, măria ta, eu n-o să am alinare, pînă n-oi ști.

IANCU

(se ridică)

Cît plătesc, Bôji?

ERJI

Nu, încă nu.

IANCU

(Își pune căciula.)

ERJI

Cu căciula parcă iar ești Iancu.

IANCU

În mare dragoste-l au meleagurile astea! Fetele — fetele! Tot la Iancu visează și unguroaicele, și româncele. Ce n-aș da să fiu eu Iancul!

ERJI

Mai treci pe-aici, măria ta?

IANCU

După cum a hotări calu', dar m-abate el, n-ai grijă — c-a mîncat finul din perna ta și-o să tragă de-acu' la hanu' tău.

ERJI

(stă în cale-i, cu oarecare lingușire)

Cum ți-i numele, măria ta?

IANCU
(glumind)

De-al de astea să nu mă mai întrebi. Că eu sunt rumân
și nu știu!

(Îi prinde capul, l-apasă pe pieptul lui, scoate repede pistolul, întinde pe lângă capul ei, fără ca ea să vadă, foaia de urmărire de pe ușă. Un pocnet. Foaia cade.)

ERJI

Iștenem! Ieșuș Maria — ce-a fost?

IANCU

Ți-am suflat cum mă cheamă, Erji! Aici în munții aceștia eu sunt stăpînul. Nu se cuvine s-aturne foile alea de urmărire pe toate ușile și porțile! E păcat mare, Erji, și o rușine! Nu se pune preț așa mic pe capul soarelui, chiar dacă soarele nu e decît soarele moșilor.

(Se aude o larmă afară.)

ERJI

Iancu măria ta, vin unguri!

IANCU

Erji, fii fată deșteaptă pînă la urmă. Ai prilejul să cîștigi o mie de zloți. Poți s-ajungi doamnă mare la Buda!

(Bate cineva cu putere la ușă.)

ERJI

(Sare și trage zăvorul, proptind cu spatele ușa.)

IANCU

(o îmbrățișează cu ochii)

Eu cred că de nu veneau, tot poposeam la tine pînă dimineața!

(Bătăi la ușă, strigăte afară: „Să se deschidă!”)

IANCU

Spune-le că pot să mă ajungă pe drumul către Sibiu. Dar să se grăbească, să nu piarză vremea, că altfel la în-

toarcere, îi dezarmez, ca pedeapsă. Ba s-ar putea să le dij-
mulesc și capetele! Ha-ha! Noapte bună, Erji.

(Sare dintr-un salt, pe fereastra deschisă, apoi tropot de cal.)

SCENA V

*ERJI, apoi cei patru gardiști unguri.
Bătăi repetate la ușă: „Deschide Erji!”*

ERJI

(deschide)

Stați, nebunilor! Ce doriți? Ce căutați?

(Cei patru gardiști intră.)

ÎNȚIUL

A fost Iancu aici.

(Ceilalți se uită prin odaie.)

AL DOILEA

(își umflă nările)

Miroase a fin.

ERJI

Ei și? Miroase Iancu a fin?

AL DOILEA

Te-ai tăvălit cu el în pat!

ERJI

(liniștită)

Iancu — a fost aici.

ÎNȚIUL

Și te-ai tăvălit cu el în pat!

ERJI

(liniștită)

M-am tăvălit.

AL TREILEA

Cu valahul!

(Scurd.)

ERJI

Valahul și-a plătit vinu, nu ca voi.

AL PATRULEA

Are fata duhul agoniselii. Și ce ți-a mai plătit?

ERJI

Să vă fie rușine sălbaticilor! Că de-ar fi după voi, m-ar
seamă în curind cu toba la licitație, ca pe-o ulițarnică și
nerlătită care și-a prăpădit averea cu toți derbedeii!

AL PATRULEA

Pe unde-a fugit?

ERJI!

Pe fereastră. Acu-i pe drumul — pe drumul Clujului.
Când se-ntoarce spunea c-o să vă dezarmeze! Și-o să rămîneți
risul a tot vileagului.

(Cei patru rid cu hohote.)

ÎNȚIUL

Vorbește aiurea fata Erji. Biata fată, i-am stricat soco-

AL DOILEA

Cu atîtica ploaie nu se răcorește nici măcar o văduvă.

Da' eu știu, că numai de rușine-o spune. Și mai știu că
și pe urma lui Iancu tot fată mare a rămas. La noi nu se
ulă, și domni nu se-ndură.

TOȚI PATRU

Ha-ha-ha! Ha-ha-ha! Ha-ha-ha!

ERJI

(Își duce șorful la ochi, își înfrînge un sughit.)

TABLOUL II

O cameră mai mare a unei școale sărace, la Sibiu. Catedră, bănci. Comitetul Național Român ține ședință. Pe catedră, Președintele. Membrii, în majoritate oameni peste patruzeci de ani. În banca a patra, Iancu, tocmai în față, — loc gol înaintea lui.

SCENA I

Membrii Comitetului Național Român

PREȘEDINTELE

(sună din clopoșel)

Domnilor, pun la vot, prin ridicare de mîni, propunerea.

(Toți în sală ridică mîna, în afară de Iancu.)

Iarăși toți, în afară de domnul Avram Iancu.

UNII

Obstrucție?

IANCU

(Tace.)

PREȘEDINTELE

Unii o fac cu pleava cuvîntului, alții cu tăcerea. — Propunerea a fost primită. — Domnilor, cine mai dorește să ia cuvîntul? — Domnul avocat Duhu!

DUHU

Domnule Președinte, domnilor delegați, după toate veștile din toate părțile împărăția trece prin vremuri tulburi, ca să nu zicem, deosebit de grele. Ungurii s-au răscolat împotriva împăratului. Le cunoaștem scopurile, că ei nu se sfiesc să le strige în toate vînturile. Să nu ne dăm amăgirilor! Ni se înfățișează prilejul rar pentru un jurămint de foc. Eu cred

să mai înainte de a tălmăci în cuvinte dorințele poporului românesc, se cuvine ca acest Comitet național să asigure încă o dată pe maiestatea sa împăratul de toată credința, pe care nimic nu o va zgudui și nimeni nu o va clătina. Să ne ridicăm eu toții și să jurăm!

TOȚI

(se ridică)

Jurăm! Jurăm! Jurăm! Trăiască Împăratul!

(Toți se așază.)

POPA PĂCALĂ

Domnule Președinte, să fie cu iertare...

PREȘEDINTELE

Încă o clipă, părinte Păcală, pe urmă ai cuvîntul. — Din solia ce ți trimitem la înălțatul împărat, sunt de părere să faci parte aceleași luminate fețe vlădicești și aceiași oameni cu știință de carte, care au mai fost și care cunosc meșteșugul greu și anevoios de a-ți tăia drum pînă la treptele tronului. Înainte de a pleca solia, să facem și o slujbă la biserică, să ne ajute Cel-de-Sus!

POPA PĂCALĂ

Să se tragă clopotele în toate satele și să sărutăm îndesat icoanelor! — Căci după o vorbă veche — știți domniile voastre că dacă e adevărat după cum spunea cineva adineaori, că împăratul e mai presus de toți, ca Dumnezeu, atunci trebuie să înțeleg seamă și de vorba — că pînă la cineva te mîncă cineva. Așa este că sfinții, pe la care trebuie să treci pînă să eazi și să pupi piciorul împăratului, sunt mai mulți și aproape mai neonești decît sfinții pînă la Dumnezeu. De altmîntrelea nu știu dacă trimiși noștri în două rinduri au avut cu adevărat cîntea să vorbească chiar cu înălțatul împărat, sau poate numai cu slăvitele sale slugi. Umblă numai zvonul, că slugile poartă aceeași barbă despărțită-n două ca monarhia. Ar urma deci ca trimișilor noștri să li se spună: luați aminte și fiți cu multă băgare de seamă la toate minunile, care deosebesc pe împărat de toate chipurile vii făcute după chipul și asemănarea lui. Mai nimerit ar fi ca trimișii noștri ajunși, să-l întrebe pe înălțatul împărat, dacă el e

cu adevărat Împăratul. Dacă cel întrebat, din fața lor, a răspunde că așa este, atunci trimișii să știe de la mine, de la Popa Păcală, că acela nu e împăratul și să nu se lase înșelați de năluca de-mpărat din fața lor. Atita șiretenie avem și noi să știm că împăratul e acela, care întrebat fiind de aceasta, îi va da afară pe trimiși pe scări la vale. Căci asemenea lucruri nu se întreabă. Dar de unde să știm atunci, care-i împăratul cu adevărat, de vreme ce atția seamănă cu el și umblă să te-nșele cu tot dinadinsul chiar în casa lui! Eu cred că numai așa, cum spusei. Astfel stînd lucrurile, trimișii vor afla taina și vor ști de au vorbit cu împăratul, au nu. Fără dobîndă pentru noi n-ar rămînea nici pățania aceasta, căci știînd pe urmă cum arată împăratul aieva, putem trimite peste o jumătate de an o altă solie și mai învățată cu privire la această împrejurare așa de greu de iscodit.

PREȘEDINTELE

(enercat)

Părinte Păcală, o faci în ris sau într-adins? Ești popă sau sfetnic de țezătoare?

POPA PĂCALĂ

Grăînd cum am grăit, nici n-am zîmbit, nici n-am plîns, cu toate că am spus lucruri vrednice de plîns într-un fel ce părea că ar fi de ris. Eu din parte-mi așa cred că de la Horia încoace nici un român n-a mai văzut pe împăratul și că nici una din soliile noastre n-a ajuns pînă la el, ci s-a oprit în fața unor făpturi asemănătoare lui, de pe treptile de jos.

PREȘEDINTELE

Părinte Păcală, l-au văzut toți trimișii noștri. Să lăsăm glumele!

UNUL

Împăratul a fost văzut și ne-a făgăduit să fim numai cu răbdare că toată starea se îndreaptă!

POPA PĂCALĂ

Ei, vedeți! Aici mi se pare că zace greșeala domniilor voastre, care stați, dar nu cugetați. Împăratul își ține cuvin-

tul, totdeauna, și-n toate împrejurările. Cum împăratul, așa-zis, pe carele l-au deslușit în umbră trimișii noștri, nu și-a ținut cuvîntul, e învederat lucru că acela nu era împăratul cel adevărat. Sau eu am dreptate că împăratul, care a fost văzut de-ai noștri, nu era cel adevărat, sau aveți dumneavoastră dreptate, și-atuncia spuneți că împăratul nu-și ține cuvîntul. Ceea ce nu se poate. Căci îmi veți îngădui să spun: cuvîntul împărătesc e cuvînt împărătesc, drept, unul și fără dedesubturi, nu schimbăcios la culoare ca gușa porumbelului și nici scăpător printre degete ca nisipul pe care-l scoți cu mîna din apă.

CÎȚIVA

Să înceteze șezătoarea și măscările! Continuăm ședința!

PREȘEDINTELE

Să trecem domnilor la hotărîri.

(Citește.)

Dieta ungurească de la Cluj, care a votat uniunea Ardealului cu Ungaria, nu prezintă decît vrerea îmbătătită de drepturi feudale, a celor o sută de baroni și grofi. Noi românii ne vom în ațîrnare numai de împăratul!

TOȚI

Trăiască împăratul!

PREȘEDINTELE

Drept aceea noi românii cerem încă o dată deplină și neîngrădită autonomie națională. Și fiindcă două soli la maiestatea sa au rămas fără răspuns, din pricina unor slujbași, — alcătui o nouă solie, care încă o dată să aștearnă cu odîncă supunere luminății sale fețe — jalbele noastre. Împăratul se va îndura să ne asculte și dacă nu vom arăta nerăbdare, el se va îndura să ne și înțeleagă. Am spus cuvîntul nerăbdare, fiindcă mulți dintre noi și mai cu seamă dintre cei tineri dau semne de neastîmpăr. Ceea ce numai foloase nu poate să ne aducă. Răbdare și înțelepciune trebuie să punem în toate faptele noastre.

IANCU

(Cască tare, în mai multe tonuri ca să se audă, toți din sală se uită la el nedumeriți.)

PREȘEDINTELE

Domnule Iancu, poștești ceva?

IANCU

Nu, nimic. Mă lăsați numai așa dus de alean. Și privind împrejur m-am întrebat: pe care chelie o să croncăne corbul?

PREȘEDINTELE

Nu cu coasa însingerată vom intra în noul veac. Nu cu puterea și cu fapte negândite vom dobîndi îndurarea celor de sus, ci cu purtare așezată și cinstind legile cu blindă omenie.

IANCU

(ironic)

Și eu sunt de părere să așteptăm să ne dea grofii certificate de bună purtare. Numai cît acele certificate nu vor fi scrise pe piele de cîine, ca diplomele de doctorat ale domniilor voastre, ci pe pielea noastră de rumâni schingiuiți. Să aștepte deci, cu răbdare, cei ce au piei de năpîrleală!

(Consternare în sală.)

PREȘEDINTELE

Tinere...

IANCU

Nu așa, nu tinere — că astăzi nu mai sunt tineri! În vremuri ca acestea, tinerii se fac bărbați în douăzeci și patru de ceasuri. Cine a trecut o dată pe subț furci, nu mai e tînăr!

PREȘEDINTELE

Da, au fost omoriți în ciocnirile din urmă, cu ungurii, trei popi și țărani fără număr. Dar măcelul de la Mihalț, și de aiurea, toate măcelurile din vremea din urmă, din vina voastră, a celor tineri, s-au făcut. Că -zgîndăriți satele și atîștați focul! Iar focul e fiară fără minte!

IANCU

(sare dintr-un salt peste trei bănci, se duce spre catedră)

Cine zgîndără și cine ațîță? — N-am auzit bine ce-ați spus, că de cînd la Blaj și aiurea v-am pus la adăpost cu zece mii de moți, din coaste și din spate, am asurzit de-o ureche. Sufla un vînt rece dinspre ungurime.

PREȘEDINTELE

Domnule Iancu, dacă crezi c-a sosit ceasul, ca tinerii să în cirna — poftim! Am trei doctorate, unul peste altul, — dar dacă crezi că inteligența dumitale...

(Cei din sală s-au ridicat, în mare încordare.)

IANCU

Nu domnule președinte, aci pe catedră vă șade bine! Aci nimenia nu vrea să vă ia locul! Conduceți dumneavoastră de pe catedră, eu voi conduce de pe munte!

UN BĂTRÎN

Te-a ales cineva conducător? Pe domnul președinte l-am ales noi, cu o sută de voturi.

IANCU

Căpitan în munți nu m-a ales nimeni. Căpitan m-am ales acolo cu votul gorunilor. De mai multe n-am avut nevoie. Chiar și pe al meu l-am cîstit altuia. — Domnilor, de cease luni vă tot ascult, dimineața povețele, la amiază propunerile, seara sfaturile! Acu bate toamna la poartă; care sunt roadele și foloasele? Și în ce mai putem pune nădejdiile? Ce-ați dobîndit cu măsura chibzuințelor și cu umilînța căruntețelor dumneavoastră? Ați cules doar făgăduieli la înalte înouri. Făgăduielile sunt înșelătoare, dar ceea ce se petrece în preajma noastră nu e numai vedenie de om năuc. La fiecare cotitură de drum, și tot la șapte zile o dată, cineva aruncă secera morții între noi. Trăim în împărăția morții, domnilor — unde nu hotărîsc bunele cuviinți, pe care v-ați adunat să le lăudați, ci poruncile singelui care se apără! Eu vin de pe Arieș, și pretutindeni — în munți și în văi — am văzut hambare arzînd, cocoși în flăcări pe crucea caselor,

am auzit cucuruzul pocnind în poduri, în noapte am văzut stini în vîlvătaie, sate întregi numai scrum, mume scurmînd în cenușă, și pretutindeni am auzit strigătul sugrumat: nu mai avem popi de dat spre tăiere ca taurii, nu mai avem copii de dat spre spintecare, nici fete de măritat cu batjocura! Dacă strigătul acesta n-a ajuns încă la urechile dumneavoastră, mă îngrijesc eu să vi-l fac știut. Domnilor, sau punem pumnul în pieptul furtunii, sau pierim!

(Stă în marginea catedrei, între timp președintele a coborît și-a venit între ceilalți. Iancu e încetul cu încetul înconjurat de cei din sală.)

UNUL

Ne facem de ris; prin dezbinare. Se ridică copiii împotriva taților!

ALTUL

Așa pier noroadele, prin nerăbdarea tineretului.

IANCU

Nu sunt eu acela care să mă dau înapoi de la închinarea în fața bătrîneții! Însă vedeți, sunt vremuri și vremuri! Sunt vremuri pentru bătrîni, și sunt vremuri pentru tineri. Nu sunt eu de vină că vremea de astăzi nu e pentru bătrîni. Ceasul lumii, ceasul care bate, ne încearcă puterile, nu înțelepciunea! Subt ceasul, care bate, ajung la drepturi cei care le cuceresc, nu cei care le cerșesc. Cu jalbele de pînă acum suntem cerșitori, și nici măcar vrednici de milă, căci nu se stă cu mina întinsă în poarta vînturilor!

UNUL

Vorbe de ambițios. S-a ridicat între noi un duh arzător și fără măsură!

IANCU

Stau în fața dumneavoastră, fără trufie, dar și fără sfială. Nu pot să rîvnesc la mărire între atîtea plete cărunte. Locul meu nu e aici și n-o să fie niciodată aici. Dumneavoastră, dacă v-a plăcea, țineți ședință necurmată, luați hotărîri și dați sfaturi de blîndețe, pînă cînd s-or îndura unguirii să vă stringă la piept cu fraternitatea lor! Eu mă duc

să-i strîng așa cum îmi place mie și cum cred eu că trebuie strînși toți semănătorii de moarte! Fac cetate din munții mei! Cu moșii și cu popii de-acolo! Cu mumele și cu stîncile de-acolo! Stă la pîndă Buteanu în Zărând, popa Balint la Turda, Probu la Aiud, Corches la Cîmpeni, Bucur la Crișul

UNUL

Trăiască împăratul!

(Sala: „Trăiască!”)

IANCU

(încet întîi, apoi tot mai tare)

Trăiască împăratul! O strig și eu și cu aceeași credință ca și dumneavoastră! Eu îl ajut împotriva ungarilor, așa cum pot. Poate nu e mult ce am, dar e tot ce am. Îl ajut cu cele cîteva mii de voinici, care și-au încheiat cu o cruce scotelile, și-l ajut cu cei douăzeci și patru de ani ai mei, la care nu țin să mai adaug nici unul. Împăratul ne va înțelege și va răsplăti pentru faptele noastre pe cei care or rămînea după desfășurarea puterilor. Apărîndu-l cu singele, ne cucerim noi. Cu solii și cu jalbe, nu suntem pentru împăratul decît jalnice umbre, care sunt și nu sunt. Cu solii și cu jalbe, dobîndim, precum s-a văzut, făgăduieli! — Să clădim pe singele! Să clădim pe oțel!!!

UNUL

Lesne să spui! Dar cu ce?

IANCU

Sămînță de foc este pretutindeni: foc e Axente Sever la Blaj, foc e Roman pe Cîmpie, Solomon la Hațeg și pînă acum nici eu nu sunt cenușă — acolo unde sunt.

ALTUL

Ar fi o provocare mai mult!

IANCU

Cine nu a binevoit să-și țină buzele închise? Cine zice provocare? — Provocarea vine din partea acelor care ne rădăntele de pe fața pămîntului. Ne-am uitat destul cu minile

în șolduri la furcile ce se ridică pentru noi! Acum nu e vorba să ne apărăm, trebuie să zădărniciș viitoare atacuri, de aceea puțin îmi pasă de e provocare sau nu, eu voi purcede la atac!

(Coboară de pe catedră, pleacă spre ușă, din ușă se întoarce.)

Domnilor, nu mi-am ridicat glasul aici, ca să vă dau prilejul de a mă dojeni că nu cinștesc vîrșta! Țin numai să spun că ește ceva mai de preț decît vîrșta: e neamul nostru cel fără vîrștă ca soarele, ca apa și ca muntele. — Domnilor, dacă s-ar întoarce soarta, nu uitați că Avram Iancu vă primește oricînd cu brațele deschise acolo în munții lui!

(Iese.)

SCENA II

Aciași fără IANCU

UNUL

(după o clipă de tăcere)

Să te miri că nu ne-a făgăduiș și pensie, — blajinul!

ALTUL

Iancu să fie chemat înapoi! Nu se poate fără el!

ALTUL

Dar ce lumina văzuși deasupra lui?

ALTUL

Bine c-a plecat! Acest truș se constituie în comitet de unul singur!

ALTUL

Unire domnilor, că altfel pierim. Nu e timp de joacă și de supărări. Sau ne unim vii și neclintiti, ca să învingem, sau ne unește nemiința!

PREȘEDINTELE

(din nou pe catedră)

Domnilor, după cum văzurăți, ieșim la cale mai greu noi între noi, decît cu neprietenii. Un tînăr — aibe-l Domnul în paza lui — i-a ridicat împotrivă și nu înțeleg cum va mai putea fi înduplecat să se astîmpere. E timpul, ca acest Comitet național să fie deșertat de toate elementele nedisciplinate! Propun ca din Comitetul național, cîrmuitor al întregului norod românesc, să nu mai facă parte decît bărbați tre-cuți de patruzeci de ani.

TOȚI

(demonstrativ)

Se primește!

PREȘEDINTELE

Domnilor, numai așa se poate lucra. Nu voi pune în-trebarea dacă mai este cineva între noi, care să nu fi impli-nit patruzeci de ani. De-o mai fi cineva, nu mă îndoiesc, că ure-la va părăsi singur sala, așa cum în cele din urmă a avut și Iancu bunăcuviința s-o părăsească.

(Toți se uită unul la altul. Tăcere.)

Dați-mi voie să nădăjduiesc că de-acum ne vom găsi în frățească potrivire de cuget, și că nu ne vom mai da în jalnic spectacol în fața străinilor. Împrejurările poruncesc cumpă-tare și chibzuială. Nu avem altă cale de urmat, decît aceea a unui nou apel supus și călduros către înălțatul împărat.

(O fereastră e spartă de-afară cu un pat de pușcă.)

TOȚI

(în panică)

Ungurii? Ce e? Garda? Ce e?

(Ușa se deschide cu putere. Intră șase gardiști unguri în-armați, între ei Ianoș, Șimon, Ghiuri și Ianoș.)

SCENA III

Aceiași și gardiștii

ȘIMON

(suind pe catedră)

Toți domnii să poftească în bănci!

(Toți urmează.)

Domnul Avram Iancu să vie în față.

UNUL

Iancu nu-i aici.

ALTUL

Iancu a plecat.

ȘIMON

Unde-i Iancu?

(Tăcere.)

Unde-a stat Iancu?

POPA PĂCALĂ

Aici lângă mine.

(S-apleacă.)

Nu-i! Nici sub bancă, nici în bancă. Ne-a lăsat pe noi, plocon guvernului unguresc.

ȘIMON

Vă vom sili noi să vorbiți. Iancu nu mai scapă! Nimenea nu mai părăsește sala. În numele guvernului unguresc, declar arestat întregul Comitet național al românilor. Nimenea nu mișcă, altfel tragem!

(Patru gardiști se postează cu baionete gata de atac în ușă.)

POPA PĂCALĂ

Înaltă adunare, eu încă n-am împlinit patruzeci de ani! Trăiască Iancu!

ȘIMON

Cine strigă — trăiască împăratul! Nu mai este împărat!
Nu mai este decât un guvern unguresc. Aici noi suntem stăpâni, noi ungurii, nu împăratul!

UN MOȘNEAG

Nici eu n-am împlinit încă patruzeci de ani!

TOȚI MEMBRII

(cu hotărâre și dintr-o dată)

Trăiască Iancu!

(Se ridică toți dintr-o dată cu ochii țintă la Șimon. Gardiștii ținând baionetele gata de atac, stau toți așa încremeniți.)

TABLOUL III

Într-o șură, într-un sat, nu departe de Cluj. Octombrie.

SCENA I

IANCU, LOCOTENENTUL GRATZE, vreo cîțiva gardiști unguri între cari IANOȘ, ȘIMON, GHIURI și IANOȘ,
UN AJUTOR

IANCU

(Trecînd cu ajutorul prin fața gardiștilor dezarmați.)

AJUTORUL

Întîiul, al doilea și al treilea au împușcat tot ce le-au
ăzut în mini, bătrîni, femei și copii.

IANCU

Vor ispăși!

AJUTORUL

I-a apucat beția prafului de pușcă. Se spune: dinte pentru dinte, dar eu nu sunt de părere. Nici un popă nu cuminecă un om beat. Trebuie să fim cu crucea la gloată.

IANCU

(arătînd spre Al Patrulea)

Dar ăsta?

AJUTORUL

Să spună el, că s-arată foarte viteaz!

GHIURI

Eu mi-am făcut numai datoria, n-am împușcat decît un cine.

IANCU

Cu alte cuvinte — hingher! Dar ai fost laș, că l-ai împușcat pe la spate, iar cinele, cum îi zici, și dacă te cunosc, a fost un rumân!

GHIURI

Președintele Comitetului național!

AJUTORUL

(Sare să-î tragă o palmă.)

IANCU

(îi prinde mîna)

Nu!

(Se uită la întreg șirul.)

Ianoș, Ghiuri, Șimon și încă o dată Ianoș, evanghelistii sfîntului Naiba! Aveți piciorul repede, n-am ce să zic. Cînd la Abrud, cînd la Sibiu, cînd la Turda. Ha! Tot pe urmele Iancului! Dar v-ați repezit în prăpastie! — Cîtă ură, Doamne! Și pentru ce? Fiindcă vrem și noi rumânii un petec de cer deasupra noastră!

(Către Ajutor.)

Luați-i de-aici! Cumpăniți-le voi pedepsele, după legea ungurească, să le fie pe plac, și să nu mai cirtească gurile

strînbe, că nu li se împlinesc poftete. Mi-e teamă să nu fiu înfrînt de judecățile pe care trebuie să le fac și să le rostesc la fiecare pas.

(Ajutorul pleacă cu gardiștii dezarmați.)

SCENA II

IANCU, GRATZE

GRATZE

Căpitane, domnule prefect, o cunună de fapte ai cules în trei săptămîni. De la Abrud la Aiud, de la Aiud la Turda, de la Turda la Cluj, și mai departe. Cu cetele de moți ai dezarmat într-un iureș toate gărzile ungurești care țineau sub teroare și foc Ardealul. Totul se datorește bărbăției unuia singur.

IANCU

Cu încuviințarea dumată, totul se datorește priceperii bunului meu sfetnic militar.

(Îl bate pe umăr.)

Despre faptele moților mi-ar plăcea s-auză însuși împăratul. Să afle maiestatea sa că are o strajă în răsărit. Atîta vreau! Celelalte mi-s floare la ureche.

(Ajutorul vine cu un moț, pe nume Ilie.)

SCENA III

Aceiași, AJUTORUL, ILIE

AJUTORUL

Domnule prefect, aista-i Ilie, de care ați întrebat, și care m-a străduțit cu osebire în luptele de la Huedin.

IANCU

Care Ilie, mă?

AJUTORUL

Ăl cu tunul.

IANCU

A da! Zi așa, Ilie, i-ai băgat în răcori și i-ai micșorat cu un tun.

ILIE

(uitându-se luminos la Iancu)

Măria ta, iacă făcui și eu ce putui, că numa o dată trăim. Da' tunu' nu era mare, că altfel nu l-aș hi putut căra. N-avea țeavă mult mai groasă ca un tulpnic de-a' nost'. Mă gîndeam — iacă noi nu prea avem tunuri, cum ar hi să le fur unu' s-ajungem și noi în rindu oamenilor — și l-am furat în toiu' luptei. Ardea încă țeava de bătaie, cînd l-am luat subsuoară.

IANCU

Ilie, fapta ta e vrednică de toată lauda, nu trebuie să ți-o micșorezi. Tunul era tun de-a binelea. Te voi da drept pildă cetelor, și vreau să te fericiim și cu o răsplată.

ILIE

Laudă îți dăm noi, măria ta, în irima noastră. Cît despre mine — ce să doresc? Că dorința cea mai mare îmi era să te văd, așa cum te văd, și să mă lași să cînt o dată din fluieru' aieia.

(Arată spre brîul lui Iancu.)

IANCU

(zîmbind)

Noi credeam să-ți facem loc de așezare statornică aici pe moșia contelui Teleki, ăl de căuta doică pentru pурcei.

ILIE

De ce măria ta, că doar nu m-am deșelat eu de povara isprăvii ca să rămîie contele pe drumuri. Mai este vreme de praznic.

IANCU

(Pe o bancă din fața casei)

Într-o zi, în ziua în care s-a născut Măria ta, m-am dus la munte să văd cum se naște un copil. Și m-am dus pentru a da un nume lui.

ILIE

(la fluierul)

Pe ălea le bucur cu ce-a lăsat Dumnezeu, mai puțin cu mintea. Da' altceva aș vrea, măria ta.

IANCU

Zi, Ilie!

ILIE

Măria ta, să mă ierți, da' n-am încotro, că mă tot îndoaună irima să mai întreb ceva.

IANCU

Întreabă, Ilie!

ILIE

Măria ta, nu mă pot deloc dumiri. Stau în lumina mării tale și nu înțeleg. Că nu știu cum vine aia cu pasărea, ori cu vulturul de pe munte. Spun oamenii că n-ai hi născut de vultur, ci făcut din vultur. Dacă n-ar hi fetele care tot cîntă: în pădure toate păsările dorm, numai una n-are somn, cată să se facă om! — aș zice și eu: iac' așa, vorbe.

IANCU

Uriaș pe dinafară, copil pe dinăuntru. Tu furi subsuoară un tun aprins din tabăra ungurească și crezi în povești scurte pentru nevirstnici. Măi pruncule, eu sunt din Vidra de la munte și am avut mamă, mamă cu meserie de mamă, mamă cum se cade. Tata trăiește încă, tot în Vidra. Și cînd se gîndește la mine, și-adună lăcrămile în năframă, cum adună pe fărămiturile de prescură. Uită-te la mine, Ilie. Seamănă cu un vultur?

ILIE

(hotărît)

Sameni!

IANCU

Măi Ilie, tu ești fecior cu mintea întreagă. Spune fetelor să se astimpere, că de-ajung pe mina mea, le frâng șoldurile, de-or vedea atunci aievea tot vulturii!

ILIE

Di asta mă pot îngriji și eu, măria ta.

IANCU

(ride)

Numai să nu-ți ieși din cuvânt.

(Ii întinde mina, Ilie i-o pupă și pleacă, cu Ajutorul.)

SCENA IV

IANCU, GRATZE

GRATZE

Încă n-ai implinit douăzeci și cinci de ani, domnule prefect, și ai intrat în legendă. Alții se căznesc optzeci de ani și nu intră nici măcar în istorie.

IANCU

Legendele sunt morminte. Eu nu sunt încă la capătul drumului. Unde prind o legendă, o calc și o deschid ca un mormânt, să iasă din el căpitanul cel viu, cu moartea pre moarte călcind!

(Intră locotenentul Schuler.)

SCENA V

Aceiași, SCHULER

SCHULER

Domnul prefect Iancu?

IANCU

Cu ce vă putem sluji?

SCHULER

Locotenentul Schuler, trimis de comandantul trupelor imperiale, generalul Puchner, de la Sibiu.

(Salută pe locotenentul Gratze.)

Domn general Puchner ține să vă mulțumească din toată inima pentru ajutorul dat trupelor imperiale împotriva răsculaților unguri.

GRATZE

Domnule locotenent, în cele rostite s-a strecurat cred o mică greșeală de informație. Domnul prefect Iancu a călcat și a zdrobit singur cuiburile de viespi. Trupele imperiale n-au fost decît un slab ajutor pentru domnul prefect Iancu.

SCHULER

Ciudat, ciudat — și aproape de necrezut. Dar dac-o spui dumneata, domnule locotenent, nu ne rămîne decît s-o luăm la cunoștință. Voi raporta, Totuși — faptele aparțin trecutului, sunt deci fără importanță. Ardealul a fost curățit de răsculați și de toate cuiburile de neliniște. Pentru pacificarea țării trebuie să acu' dezarmați și moșii. La dezarmarea lor se va proceda numai decît și chiar în acest loc!

IANCU

(se uită uluit la Gratze)

Domnule locotenent, generalul Puchner a rostit chipul o dorință, dar mă îndoiesc că a putut să întrebuințeze cuvîntul „dezarmare“. Fiindcă nu-mi închipui că generalul ține să cupere niște oameni care oricum s-au învrednicit de altceva.

SCHULER

Domnule prefect Iancu, nu pot îngădui să fiu bănuît că aord un înțeles greșit misiunii ce mi s-a dat. Generalul Puchner nu dorește, ci poruncește. Întîia fază a pacificării încheiată. Acum urmează a doua: dezarmarea moșilor!

IANCU

Trebuie să fie la mijloc o neînțelegere. — Nu se poate ca noi, după ce am înfrint pe rebeli, să fim împinși în rîndul lor, chiar în clipa cînd ajunserăm să răsufîm puțin. Situația în care suntem puși...

SCHULER

Situația e destul de limpede. Vi se dă prilejul să arătați dacă sunteți și dumneavoastră niște simpli rebeli sau oameni ai bunelor rînduieli.

IANCU

Domnule locotenent, prin felul cum vorbiți, mă faceți în adevăr să cred că vă înțelegeți greșit însărcinarea. Cel puțin prin tonul — ce-l întrebuițați.

SCHULER

Sunt ofițer al armatei imperiale. Decorat de cinci ori și propus pentru ordinul Mariei Tereza.

IANCU

Vă felicit pentru simbria sunătoare și prea meritată, ce o veți dobîndi în calitate de cavaler al ordinului, ce vă stă în vedere, dar — nu — vom — dezarma!!

SCHULER

Hah!!

IANCU

Socotiți-mă rebel, socotiți-mă tot ce poftiți. Nu mai am pielea prea subțire și am cîștigat îndeajuns obișnuința de a mă vedea bănuir de oameni cărora nu le-am voit decît binele.

SCHULER

Generalul nu discută, ci poruncește!

IANCU

Eu nu sunt sluga generalului, fiindcă nu sunt sluga nîmănui. Cu generalul sunt dispus să colaborez, dar nu pot să

mesec porunci din partea dumisale. Eu nu sunt răspunzător decît împăratului şi mie. Iar pe împăratul îl apăr, din al meu îndemn, aşa cum cred eu că trebuie să-l apăr. Noi nu ne simţim decît strajă luptătoare!

SCHULER

V-aţi făcut datoria. Tot ce trece dincolo de datorie înseamnă rebeliune.

IANCU

Atunci rebeliune e tot ce-i suflet şi făptuire frumoasă! Atunci rebeliune e şi avîntul spre lumină, apetitul morţii, dragostea de ţară şi patima înălţimilor. Dacă tot ce trece dincolo de datorie înseamnă rebeliune, atunci vă rog să cunoaşteţi, că noi ne-am hotărît pentru împăratul nu din simplă datorie, ci din duhul libertăţii şi al rebeliunii!

SCHULER

(mai domol)

Ce vreţi, domnule prefect? În împărăţie e linişte de-a-cum. S-au întors apele în matcă, oamenii se-ntorc la vetre. Nu se poate îngădui să rămînă în Munţii Apuseni un popor întreg — înarmat! Ce vreţi? Foc fără moarte — vreţi să răiţi? Stat în stat?

IANCU

Generalul vede stările cu o seninătate fără strop de răsuindere!

SCHULER

Imi daţi voie să presupun că un general înţelege mai bine situaţia decît ar putea vreodată un tînăr avocat. Ori-
ce ar fi el!

IANCU

Domnule locotenent, imi daţi şi mie voie să răspund! Plînă acum n-am avut cîntea de a ne ciocni decît cu gărlile ungureşti. Ni s-a dat mulţumirea de-a le fi dezarmat. Dar cu atîta credeţi că i-am dezbărat de năravuri? Va fi cîntea cît ţine puterea iernii. Peste cinci luni, dacă generalul continuă să fie tot atît de înţelegător, cum din nenorocire arată prin trimisul său, Ardealul va fi invadat prin trei

porți deodată de trupele ungurești. Revoluția ungurească abia dacă a-nceput! Și dumneavoastră vă dați păreri că s-a și mintuit. Eu nu vă întăresc. Judecați împrejurările cum vă ajută puterile și priceperea. E treaba dumneavoastră. De altfel, moșii n-ar dezarma nici dacă eu le-aș da această poruncă. Mergeți în fața lor, îndrăzniți, și strigați: moșilor, acu fiți buni și dezarmați! Moșilor, așezați carabinele stîngen și întoarceți-vă la balmoș. Moșilor, preț de un veac ungurii nici nu vor mai visa să vă atace, dați puștile sa le punem la fum! — Moșii v-ar fluiera sub nas din frunză verde!

SCHULER

Foarte grav ce spuneți. Aceasta ar dovedi că moșii nu sunt decît o ceată nedisciplinată și fără conducere.

IANCU

Cum sunt, cum nu sunt, acești nedisciplinați au salvat în împrejurări strigătoare cinstea generalului Puchner, prin fapte pe care vă faceți a le disprețui. Cumplit de nedisciplinate trebuie să fi fost trupele imperiale, dacă chiar și o turmă fără conducere ca a noastră a putut să împiedice dezastrul!

SCHULER

Nu sunt deloc înclinat să intru într-o dispută pentru care ar trebui să stăm pe trepte deopotrivă de înalte. Generalul e un erou despre care nu se poate spune că a fost „salvat“, cu atît mai puțin că a fost salvat de niște...

IANCU

De cine — de niște? De ce nu vă spuneți gîndul pînă la capăt? De ce sporiti jignirea, ce ne-o aduceți, cu un cuvînt, pe care nu-l rostiiți? Domnule locotenent, noi n-am înroșit Arieșul și smîrcurile Mureșului cu singele nostru pentru slava împărăției, ca să fim jigniți și umiliți încă înainte de ce s-au limpezit iarăși apele. Ne-am învrednicit de altă răsplată, nu de aceste alunecături printre vorbe de ocară și necuviinți. Generalul știe ce știe în adăpostul cetății lui, dar și Iancu știe ce știe, aici sub cerul deschis. Generalul și-a arătat părerea, mi-o arăt și eu. Nu dezarmez și-mi iau toată

răspunderea. Va veni ceasul, tulbure pentru noi toți, când generalul va înțelege împotrivirea mea.

SCHULER

Așa e totdeauna. Soarta aruncă omului funia pe după gât, și omul își face singur nodul.

IANCU

Așa e, dar nu știu cui se va potrivi vorba aceasta. Să nu ne grăbim, ci să lăsăm timpului sarcina să ne-o arate. De vu hotărî timpul împotriva mea, iacă îmi dau cuvîntul că peste un an voi trimite generalului capul meu, să-l poarte în vîrf de țepă prin Ardeal, să nu se mai ridice niciodată în împărăție un rebel ca mine. Și nici măcar nu cer generalului să facă același legămint, dacă el ar greși. Eu pun totul în acest joc al sorții, el nu pune nimic!

SCHULER

Nu credem să fii atît de neînduplecat. Eram destul de cîndru de arta mea de a înmuia împotrivirile.

IANCU

Nădăjduiesc că aceasta să nu vă împiedice de a deveni cavaler al ordinului Maria Tereza.

SCHULER

(Se inclină și pleacă.)

SCENA VI

IANCU, GRATZE

GRATZE

Îmi plăcu, domnule Iancu.

IANCU

Și mie, dar să ved em cum o să-i placă generalului.

(Se duce, în poartă, strigă.)

Tribunii!

(Întră câțiva tribuni, între ei câțiva popi.)

SCENA VII

Aceiași, TRIBUNII

IANCU

(vine în fața lor),

Tribuni! Nu știu pe ce răboj se înseamnă faptele singelui. Pe răbojul iadului sau pe răbojul cerului? Sigur e că voi l-ați umplut cu semne, care nu se mai șterg. Ci aici pe pământ faptele noastre nu mai sunt, fiindcă toate sunt acum ale trecutului. Este numai ceea ce vine! Timp de veselie nu avem, nici de veselie, nici de somn! Treji trebuie să fim, treji și limpezi, ca pe drumul judecății din urmă! La primăvară, cînd puhoaietele se vor urni la vale, ungurii se vor îndemna la deal. Și nu tăvălugul și roțile de apă îi vor opri, ci — voi! Tu Dionisie, stavilă la Bucium, tu Probu, piatră de hotar la Măgina, tu Bistran, stîncă la Bistra, tu Bucur, frunte la Cricău! Vă dau în grijă cheile munților! Cine îndrăznește să se ia de piept cu munții și cu popii, poftescă! Nu ne facem spaimă de oaspeți!

TRIBUNII

Să mergem!

(Pleacă toți.)

FAZA A DOUA

TABLOUL I

Nouă luni mai târziu. O odaie în casa unui popă, într-un sat nu departe de Abrud. Vară. La masă, Iancu și Gratze studiază o hartă. În prag, Popa Păcală se uită în zare, prin ușa deschisă.

ACTUL I

IANCU, GRATZE, POPA PĂCALĂ

GRATZE

Stegulețe în toate cheile.

(Împunge un steguleț pe hartă.)

Hatvani a ocupat cu trupele sale toate intrările în munți.

IANCU

Popa Groza trebuie să ocupe Măgura Zlatnei. De-acolo putem cădea în spate. Să învețe ungurii ce înseamnă „mă-nișul“ între două chei. La Abrud le aplicăm „foarfecele“, la Bucium „broboada“, la Turda „viscolul“. Arta de război a moșilor.

(Către Popa Păcală.)

Ce stai, părinte Păcală, tot în prag?

POPA PĂCALĂ

Iacă mă uit, poate-a mai nimeri cineva. Eu n-am uitat ce-ai spus atunci la Sibiu, c-o să ne primești cu brațele deschise, dacă s-a întoarce soarta. Nu s-a fost trecut un an și vorba s-a împlinit. Numai eu scăpai. Eu sunt Comitetul național, singura întrupare!

IANCU

Las' că nu e rău că ne-a mai rămas un pic de sămânță de Comitet național — pentru vremuri mai prielnice.

POPA PĂCALĂ

N-a fi rău, Iancule fiule, dar mai bine m-ai face popă în Vidra de Sus.

IANCU

Eu te-aș face părinte, da' ce-a zice vlădica?

POPA PĂCALĂ

Vlădica? Da vlădica unde-i? Fiule, Iancule, astăzi tu ne ești de toate: tată, căpitan și vlădică!

GRATZE

Părinte, acum trebuie să facem mai întâi călugăr pe generalul Hatvani. Pe urmă avem timp să-ți căutăm și dumitale o parohie.

IANCU

Ia vezi părinte, vine Dragoș, sau nu vine?

POPA PĂCALĂ

Și ce? Vrei să-l primești? Pe Dragoș?

IANCU

De ce nu?

POPA PĂCALĂ

Știm noi — ce ou clocește Dragoș subsuoară?

IANCU

La asta nu m-am gândit -- dar să-mi iau seama!

(Popa Păcală pleacă.)

SCENA II

IANCU, GRATZE

GRATZE

Ne înconjoară Koșut de o parte cu armata lui Hatvani,
ne trimite Koșut de altă parte pe Dragoș -- solie.

IANCU

(se ridică, se uită pe fereastră)

Minunată zi! Îți pare rău s-o pătezi cu singe și s-o zgudu-
du cu pocnete de plumb. Uite măgurile, domnule locotenent.
Fac înălțimile nuntă cu cerul. Acolo după cele din
urmă muchi stau la pindă moții cu înfrigurare, arhangheli
cu mămăligă în traistă și cu opincile-n pietriș de aur.

(Se întoarce.)

Avui dreptate, domnule locotenent? Cîte luni au trecut?
Nici nouă și văile Ardealului au și fost cuprinse de
trupele ungurești. Oștile imperiale împrăștiate și înfrinte
pretutindeni. Generalii au fugit care-ncoțoro -- lăsînd în
urma lor un gol în istorie. Cine ar mai ține aprins focul
centru împărăție, dacă nu ne-am fi păstrat cumpătul, noi,
românii, în fața lui Dumnezeu?

(Se duce iar la fereastră.)

Cîteodată mă uit de sus de tot, peste măguri și vise
cu omm deschise. Mai ales în dimineața de toamnă. Se văd
tunci munții de la miazănoapte cu poienile fără prihană,
vale Mureșul și Tirnavele, iar în față Negoitul, cu înălțimea
paula. Vorbesc munții și vorbesc apele. Își trimit povești
viesenză măriri. Toți mocanii și toți rumânii sunt pătrunși
de un singur duh! Răsfirați cum sunt, i-aș vrea strînși
într-o singură țară, cu chingile tari, în slujba luminei și spre
ava împărăției! Mume puternice să nască viitorul!

(Intră Ajutorul.)

AJUTORUL

A sosit domnul Dragoș.

GRATZE

N-aș vrea să fiu de față. Voi face în răstimp o inspecție pe măguri.

IANCU

Poftească domnul Dragoș!

(Gratze și Ajutorul ies; intră Dragoș.)

SCENA III

IANCU, DRAGOȘ

DRAGOȘ

Sunt aici domnule Iancu!

(Îi întinde mîna.)

IANCU

Noroc, domnule Dragoș. Noroc, precum ți-e inima cu care vii.

DRAGOȘ

Dacă mi-ar fi norocul numai a zecea parte precum mi-e inima de deschisă, aș pleca mulțumit. — Ți-aduc un prieten, domnule Iancu.

IANCU

A, nu veniși singur! Să-l poftim înăuntru!

DRAGOȘ

Acel prieten al dumitale sunt eu, sau, mai bine, acel prieten doresc să-ți fiu eu!

IANCU

Îți închipui că poți fi prieten și cu mine și cu celălalt. În același ceas? Asta-i ca și cum ai vrea să te închini soarelui

miez de noapte! Ai sosit aci, dar pe tălpi ai încă pământ
pe pustă și-n suflet un fleac de Dumnezeu unguresc!

DRAGOȘ

Oricum, domnule Iancu, stăm față în față — și desigur,
dumneata îți dai seama ca și mine că întâlnirea aceasta
poate să însemne o întorsătură hotăritoare pentru lumea
noastră de aici, adică pentru lumea noastră rumânească.

IANCU

Domnule Dragoș,

(Îl prinde de un nasture)

nu mi prea place haina ce-o porți. Vei spune că e croită
după cea din urmă modă de la Buda, ci eu îți zic dumitale:
schimb-o! — În numele acestei lumi rumânești vorbesc eu.
Dumneata vorbești în numele lui Koșut.

DRAGOȘ

Dar ca rumân!

IANCU

Aceasta rămîne să se vadă!

DRAGOȘ

Tu să-mi fiî cu orice preț dușman, domnule Iancu?

IANCU

Eu dușmanul dumitale? Dușmanul dumitale e aici,

(arată cu degetul spre fruntea lui Dragoș)

la fruntea aceastal

(Î-arată un scaun, s-așază.)

Îoftim!

DRAGOȘ

Cîtă vreme inima bate — singele apă nu se face. Rumâni
suntem și dumneata și eu. C-am apucat unul un drum și
cel altu' — ține de soarta și dibuielele omului. Dar singele
de la Dumnezeu!

IANCU

Dacă singele e de la Dumnezeu și nu drojdie netrebnică — de ce Koșut îi pune cep și-l lasă să curgă fără omenie?

DRAGOȘ

Vreau să fiu puntea de înțelegere. Desparte-te de visuri, domnule Iancu, sau încearcă să te desparti — cel puțin pentru cîtva timp.

IANCU

Vorbești despre mine și despre visuri ca despre un oarecare și nevastă-sa. Să mă despart — cel puțin pentru cîtva timp! Pe șase luni, de pat și de masă! Ha! Ca să vedem ce-o mai fi pe urmă, adică — cum m-oi purta eu, și cum s-o purta visul! — Dar, mai înainte, să lămurim altceva, domnule Dragoș: suntem în armistițiu sau nu?

DRAGOȘ

De ce atîta neîncredere? Ne trebuie cîteodată și îndrăznicala cealaltă, a încrederii. Koșut și-a dat cuvîntul, și eu cred pe cuvînt. Nu se va încumeta nimenea să calce ordinul.

IANCU

Cuvîntul adus de altul fără semnătură nu-i cheazășie. Cuvîntul spus — nu e de piatră.

DRAGOȘ

Cuvîntul nu. Dar nu sunt eu îndestulătoare garanție, eu, care mă găsesc, nu ca o simplă semnătură, ci cu viață și os, în minile voastre? Domnule Iancu, Koșut vrea pace!

IANCU

Pax hungarica!

DRAGOȘ

Depuneți armele și aveți pace, pace cinstită pentru oricine și amnestie!

IANCU

Aud? Să depunem armele? La picioarele cui? Armele se depun, după cîte știu, la picioarele unui învingător. Unde-

învingătorul? Se sfiște să se arate? Amnestie îmbie Koșut? Amnestie pentru cine? După un an de lupte, în care norocul nu ni s-a strîmbat, n-a prins încă de veste acest ungur încă-
pătuat că aici, în munți e un popor care luptă cu un alt
popor?! Armele dușmanului se iau, în luptă dreaptă, po-
ftească Koșut să ni le ia! Iar amnestia poftească Koșut s-o
acorde hoților de cai de pe pustă!

DRAGOȘ

Domnule Iancu, sunteți înconjurați de toate părțile. Nu
trebuie să vă mai amăgiți!

IANCU

Bine, dar atunci de ce-ai mai ostenit pînă aici? De ce
nu urmași sfatul răbdării încă douăzeci și patru de ceasuri,
olău cînd voi cere eu să fiu primit în tabăra dumneavoastră?
Ciudat lucru? Pe Koșut îl ard tălpile să ceară pace, și eu
sa depun armele?

DRAGOȘ

Dorim să ocolim o vărsare de sînge, care nu-și mai are
rostul, și ar rămînea numai ca o vină înfricoșată deasupra
monstră a tuturor.

IANCU

Cum îți inchipui că vom putea discuta pe acest temei? Să
te aminte berbecul profetic că nu mai departe decît acu trei
luni trupele ungurești ale lui Kemeni au fost silite să se
retragă în chip rușinos din cheile munților. Și aproape că
nici nu se întîlniseră decît cu muieretul nostru și cu negurile.
Căldura fierbe, se va vedea pînă la urmă cine-și arde dege-
tule. Nu le-au fost destul stropii de sînge de-atunci? Vom
sta încă să plouă și cu găleata. A treia oară ungurii n-o să
ne mai spurce zarea!

DRAGOȘ

1 Koșut e suflet mare. Vă dă cuvîntul că, odată pacea
înternă, veți fi întru toate deopotrivă cu toți cetățenii!

IANCU

Da, știu. Vom fi deopotrivă cu toți cetățenii. Ne vom bucura de toată libertatea — de toată libertatea de-a vorbi ungurește. Ce ceas fericit! — Munții aceștia n-au zămislit pînă azi decît aur curat și sînge necorcit. Cum se face că în dumneata sîngele se-nsoară cu toate păcatele, domnule Dragoș? Cum se face că sîngele dumitale se bucură de orice haină, de imprumut? Cînd Koșut a spus că în Ungaria Mare vor vorbi ungurește și pietrele — s-a stîrnit un murmur între popoare. — Numai poporul pietrelor n-a protestat. Numai pietrelor le e totuna ce limbă vorbesc, pietrelor și lui Dragoș! Pietrelor li se iartă, fiindcă sunt mute din fire. Cum rămîne însă cu dumneata?

DRAGOȘ

Eu nu mă ascund. Sînt împotriva dumitale, dar fără cursă. Domnule Iancu, ceva s-a așezat de-a curmezișul în sufletul dumitale nobil, că nu mai înțelegi nici chemările, nici poruncile vremii! Deschide ferestrele, domnule Iancu!

IANCU

Pe mine nu mă tulbură, nu mă scot din țîțini și nu mă amețesc vorbele mari culese fără judecată din patru zări. Eu cunosc năcazurile, care se imbulzesc peste noi, aici — pe acest petic de lume.

DRAGOȘ

Atunci de ce te dai cu împărăția și cu reacțiunea?

IANCU

Cred în noua împărăție!

DRAGOȘ

Noua împărăție! Iată o vorbă negreșit și mai mare decît toate vorbele pentru care eu mă ostenesc, citeodată biruitor, citeodată zadarnic. Noua împărăție, spre care v-ați întors fața, nu-i aceea despre care în rugăciunea noastră de toate zilele, zicem: Vie, Doamne, 'mpărăția ta! Împăratul o să te înșele, fără ca cineva să-l poată măcar osîndi. Te îmbăbătează cu toate făgăduielile, pînă are nevoie de dumneata.

mă tace. Și pe urmă — uită! Uită, nu fiindcă ar fi
t, ci fiindcă așa e slujba lui. Ticăloasă slujbă, domnule
u. Adu-ți numai aminte. De unul singur s-a pomenit
de-o lumină între-mpărați, dar nici pe acela nu l-a ținut
giciorie omenia, nici acela n-a fost destul de cinstit și
ul de deprins cu cuvântul dat, ca să nu înșele pe Horia
nostru! L-a îndemnat împăratul la răsccoală, pe Horia,
striva domnilor pământului, pe urmă l-a dat fedeleș
pe tras pe roată. Cînd vîntul dă în vreascuri și în cetina
șilor, moșii mai zice și astăzi: trosnesc oasele lui Horia!
aminte, Avram Iancu, umbra lui Horia — stă frîntă între
și-ascultă. Dacă ar avea trup — ar vorbi!

IANCU

(tace, apoi, oădit tulburat)

Nu, nu! Am luptat și lupt. Am crezut și cred. Împăratul
împăratul Împăratul nu va uita! Nu va uita, fiindcă
omenea nu-și vrea sieși rău. Dacă împăratul ar uita — el ar
lu prin aceasta chiar de a mai fi împăratul!

DRAGOȘ

Domnule Iancu, te vei găsi odată în fața acelei cum-
a virtuți împărătești. Te acuz că prăpădești singele ru-
besc pentru o poartă închisă! Și-ți spun: aceasta nu se
tal! Acum cînd ceasul nou bate în lume, cu clopotele
nău, aceasta nu se mai poate! Voi sunteți lunatici
rădăiei și robii somnului! Am venit să vă dezmeticesc!
omnule Iancu, vreau să vorbesc — moșilor!

IANCU

suntem în fața unei table de joc sau în ajunul unei lup-
să-mi slăbesc pozițiile numai ca să culeg laudele vrăj-
ului? Îmi ceri cam mult, domnule Dragoș! Aici nu pe-
m de inimă rea ca la circiumă, ci stăm cu inima strînsă
angul încercării. Întrăm în ea cu puterile pe care ni le-au
nit soarta și împrejurările!

*(se gîndește, ia pentru o clipă fluierul din brîu, și-și exprimă
nehotărîrea în câteva tonuri de fluier.)*

DRAGOȘ

Fluierul acesta l-au auzit destul moșii, dă-mi voie să le cînt și eu o dată din fluierul lui Koșut!

IANCU

(Nu răspunde.)

DRAGOȘ

Domnule Iancu, de ce nu răspunzi? E poporul cu dumneata sau nu? Dacă e cu dumneata, de ce te temi?

IANCU

Trebuie să recunosc că ești foarte întreprinzător. Abia plecat de la Koșut, ai și sosit aici. Abia sosit, ai și hotărît. Vrei, așadar, să miști clopotele și inimile împotriva mea? Pe drumul acesta trebuie să fii cu oarecare băgare de seamă. E cam primejdios.

DRAGOȘ

Am cugetul curat.

IANCU

Domnule Dragoș, te întreb încă o dată: suntem în armistițiu sau nu suntem? Ai cuvîntul lui Koșut?

DRAGOȘ

Înțeleg să fim bănuît că vreau să fac pe calul troian în cetate, dar nu mă vei crede așa de bicisnic și de negîndit. Să vreau să fac pe măgarul troian în cetate! Fac eu așa tristă figură? Nu sunt în minile voastre?

IANCU

Domnule Dragoș, sunt gata să fac ce nu se cade, și ca n-ar face nici un alt căpitan. Îți dau prilejul să vorbești împotriva mea, norodului.

(Iese în ușă.)

Ioanel

AJUTORUL

(intrînd)

Trăiți, domnule prefect!

AJUTORUL

Sunt zece în curte!

IANCU

Bun.

(Ajutorul iese, intră Popa Păcală.)

SCENA IV

IANCU, DRAGOȘ, POPA PĂCALĂ

POPA PĂCALĂ

Tată Iancule, n-am văzut pe nici un Dragoș. Poate s-a răzgândit și nu mai vine. Sau poate văzîndu-mă s-a-ntors de teamă să nu-i fiu de nenoroc. Mă întreb însă dacă voia cu adevărat să vie, că n-o fi el cu mintea de totului tot lustră de vîlve ori de rusaliu.

DRAGOȘ

Părinte, mă cheamă Ion Dragoș.

POPA PĂCALĂ

Și nu ți-e neplăcut că te cheamă Ion Dragoș? Mie mi-ar fi foarte neplăcut să mă cheme Ion Dragoș?

IANCU

Domnul Dragoș va vorbi astăzi poporului. După-amiază o mare adunare la Cîmpeni.

DRAGOȘ

Îți mulțumesc, domnule Iancu. Ne despart drumurile, dar îmi scot pălăria pînă la pămînt în fața cavalerului!

(Către Popa Păcală.)

Unde ai învățat teologia părinte? Patru semestre în codru și două la diavoli? Eu știu că popilor nu li se cuvine să pună mîna pe armă!

POPA PĂCALĂ

Asta a fost cindva, acu s-au pornit alte canoane. Acu suflă vîntul din patru părți, și ni s-a ales vlădică nou, care se cheamă Avram Iancu. Vlădică al plaiurilor și gorunilor.

DRAGOȘ

(către Iancu)

Voi arăta norodului care sunt vrerile lui Koșut, capul statului și al patriei noastre. Nu se poate ca rumânii să nu se bucure că s-a ivit un om pe pămînt, un om care să ne scoată pe toți din tenebre!

POPA PĂCALĂ

(Se întoarce cu fața către perete.)

IANCU

De ce te-ntorci părinte?

POPA PĂCALĂ

Cînd este un mort în casă, se-ntorc oglinzile cu fața către perete. Așa-i obiceiul.

DRAGOȘ

Nu se poate ca rumânii să nu înțeleagă că nu este nici o pricină de luptă împotriva ungurilor, frații noștri megieși de totdeauna. Nu sunt eu rumân? Și n-am ajuns cu toată acestea deputat în dieta de la Pesta? M-a împiedicat oare graiul și chipul s-ajung ce-am ajuns?

(Către Iancu.)

Nu mă îndoiesc că și dumneata vei purta în curînd, cu aceeași mîndrie, același titlu în același parlament al liberi-tății. Deodată cu titlul, ți se acordă și dreptul la o stîncă familiară!

IANCU

Eu — în parlament la Peșta? — Niciodată!! — Cit pr-vește — stemele — noi moții avem toți una singură: ciubărul pe cîmp verde. Și ciubărul e destul de larg ca să-ți capă căpățînile tuturor rătăciților din țara democrației tu-

— Mergem domnule Dragoș? O luăm peste muchi.
două ceasuri suntem acolo.

(Către Popa Păcală.)

— Frinte, spune, te rog, locotenentului Gratze, c-am plecat
domnul Dragoș la Cîmpeni, la tocmă de oameni. Spre
pătatul soarelui mă întorc. Să-și potolească pușcașii.
Că vreme domnul Dragoș e între noi, avem armistițiu. Să
bucurăm, că nu știm ce aduce celălalt ceas.

POPA PĂCALĂ

(întoarce numai puțin capul)

Să ne bucurăm, tată Iancule,

(Iancu și Dragoș pleacă.)

TABLOUL II

Casă la Cîmpeni. Odaie simplă, și alături, despărțiți de
zid, un pridvor înalt cu colonne de lemn. În fața prid-
vorului, norod adunat; se văd numai capetele, peste un
gard. Ușa între odale și pridvor. În odale, Iancu și Gratze
ascultă, prin ușa întredeschisă, la Dragoș, care, din pridvor,
vorbește norodului. După-amiază de vară.

SCENA I

DRAGOȘ, IANCU, GRATZE, norod

DRAGOȘ

(vorbește poporului, își șterge fruntea de sudoare)

Buciumeni! Eu v-am vorbit. Nu știu pentru cine vă
am hotărât. Dar atita știu: stau în fața voastră ca un ru-
șin cu inima curată!

(Bea apă dintr-un pahar.)

IANCU

Iar își laudă găvanul inimei! Curat și luminat — ca argintul strecurat!

GRATZE

Pesemne prin partea ceea îl ineacă golul. Mă aștept în fiecare clipă să văd sărind un moț, să-i smulgă masca de pe obraz, să-i răcorească puțin oratoria!

DRAGOȘ

Iubit popor, eu m-am ridicat din prostime. Fiu de țaran sunt și eu, fiu de rumân, iar astăzi deputat la Peșta.

UNUL

(din norod)

Plodul lui Koșut!

DRAGOȘ

Minciuni și zvonuri, zvonuri și minciuni umblă multe printre voi despre acel Koșut Laios, dar cine-l clatină? Mîntea lui strălucește ca o lumină în veac. Că el s-ar lăcomi zice-se, la sărăcia noastră. Că el vrea, vezi Doamne, nimicirea noastră și să ne strivească sub pîteni! Vedeți dumneavoastră, e nespun de ușor să scornești ocări chiar și pe seama stelelor, dar eu vin de la Koșut, cu care nu o dată am stat la un ulcior de tokai, și pe care nu-l știu numai din auzite. El m-a făcut deputat la Peșta, căci așa înțelege el să facă dreptate pentru toți, și să ridice pe cei de jos. Iubit popor, eu cred că în limba îngerilor Koșut înseamnă libertate! Koșut e mîntuirea noastră. Să strigăm cu toții: trăiască Koșut!

(Strigătul răsună în gol. Tăcere. Dar Dragoș nu-și pierde cumpătul.)

Moți și Buciumeni! Împăratul vă e nădejdea? Dar împăratul nici măcar nu-i om născut din muiere, ci om făcut! Făcut din cirpe și cu roțițe de ceasornic pe dinăuntru, cu să se miște și să vorbească ca păpușile de la panoramă. Împăratul făgăduiește la năcaz și uită cînd e la bine, fiindcă așa e el făcut — să făgăduiască și să uite. Alceva nici nu are de lucru!

UNUL

(din norod)

Bat jocura aiasta n-o suferim!

NORODUL

Trăiască împăratul!

DRAGOȘ

Voi sunteți așa cum sunteți. Oameni de suflet, chiar și atunci când sunteți în rătăcire. — Oameni buni, oameni de suflet — și nici nu s-ar putea altfel! Păcatul e numai că prea vă credeți orbește în căpeteniile ridicate de valul întîmplărilor! Că aceia vă tot suflă la ureche nădejdi fără temei. Ei sunt nemernicii, cei care vă tot poartă cu povești despre noua împărăție și minunile ei!

(Bea apă.)

IANCU

(liniștit către Gralze)

Cred că se schimbă vremea. Mă cam doare fluierul picio-
rului. Aseară a fost lună gulerată!

DRAGOȘ

Sunt trimis de la Buda să vă aduc vestea cea mai bună.
1) veste de aur pentru toată suflarea de față.

UNUL

Ne așteaptă raiul unguresc pe pămînt și-o să fie cu mare
tămbălău. Poftim domnilor, intrați! Cu sîrg, să nu rămî-
neți pe dinafară, că se închid porțile!

DRAGOȘ

Va veți bucura de-acu de-aceleași drepturi ca și grozii!

UNUL

De-acu copiii noștri o să-și sufle preacuratul nas numai
înăframă!

ALTUL

C-a fi bine așa! Că pînă acu am fost egali cu grofii numai, unde ne înfățișam în pielea goală, la recrutare și în fața lui Dumnezeu!

DRAGOȘ

S-au purces alte vremuri.

UNUL

Numai de n-ar trebui să ne schimbăm și legea și limba, cum își schimbă grofii cămășile!

DRAGOȘ

Nerozie și zvon ticălos! Limba? Cine să ne-o ia? Iar dacă ar fi să ne-o ia — să stăm drept și să judecăm tot așa — din parte-mi, nu pricep ce-am pierde! Oameni buni, sunteți voi creștini?

NORODUL

Suntem! Rumâni și creștini!

DRAGOȘ

Atunci, să ne-nțelegem oleacă. Dacă sunteți creștini, trebuie să vă purtați precum creștinii, nu se cade numai s-o spuneți așa din lene și din învâț. E prea adevărat că de la popii voștri nu prea aveți multe de prins! Că ei s-au păginit de-a binelea! Altfel n-ar pune mina pe armă. Popii voștri și-auscot coasele de muchea bisericilor! Cum v-ar mai putea sluji drept pildă? — Moți și rumâni, imi spuserăți că sunteți creștini, vă aduceți atunci de bună seamă aminte și de întimplarea că Dumnezeu a incurcat limbile în Babilon — ca pedeapsă și blestem pentru trufia omenească! Nu în seamnă oare întimplarea aceea — că limba adevărată a fost uitată? Limba adevărată nimenea n-o mai știe, iar toate limbile vorbite astăzi de noroade sunt din blestem! Așa fiind și dacă toate limbile sunt din blestem, nu e totuna ce limbă vorbești? Nerod lucru și prea păcătos să-ți faci fală și trufie din ceea ce e blestemul lui Dumnezeu! Creștinilor adevărați le e totuna ce limbă vorbesc, cită vreme sfînta limbă de la începutul începuturilor și așa a fost uitată lingă turnul de veșnică spaimă și pomenire!

UNUL

*(se cădără de parmaltecul pridvorului, se ține câteva clipe
chiar în fața lui Dragoș, se zgîlcește ca un drac)*

Te-ai strîmbat la noi — uite așa — hi! Dragoș, zis Ini-
mă Putredă, te-ai îndurat mă rog să vii între noi să ne în-
vățătura despre blestemul graiului! Învățătura e
înaltă ca turnul despre care te-ai rostit. Cum s-o ajungem
și s-o pricepem? Dascăli ți-au fost tirfele de la Buda!

(Norodul rîde.)

ALTUL

Fie blestem limba noastră, noi ne închinăm blestemu-
lui! Sunt în lume și blesteme sfînte! Nu e sfîntă munca și
truda în sudoarea feței, nu e sfînt chinul facerii la mume?
Și toate astea nu sunt oare din blestem?!

UNUL

Sfîntă e limba, sfîntă e limba, sfîntă!

NORODUL

Trăiască împăratul! Trăiască Iancul!

DRAGOȘ

Voi sunteți Buciumeni tari de urechi și încăpățînați. Vă
merge vestea din vremi. Mă duc să vorbesc dincolo, pe cea-
laltă tribună, Albăcenilor. Aceia sunt mai înțelegători și
s-or îndupleca!

(Se opintește încă o dată.)

Buciumeni, pentru cea din urmă oară: depuneți armele
și dobîndiți în schimb tot ce inima dorește!

UNUL

Ieftin e raiul unguresc! O să dea griul pe cîmp cu spicul
vrabia, cu paiul cît trestial!

ALTUL

Raiul lui Koșut! Cine-l cumpără? Cel mai ieftin rai!

*(Dragoș a coborît pe treptele din fund, în mulțime; dispare,
s-aud glasuri.)*

Loc, loc! Să treacă isonarul lui Koşut, domnul deputat de Peşta!

UNUL

Îşi laudă marfa ca jidovul la iarmaroc.

(Ritsete în norod. Norodul se împărştie vorbind, apoi nu se

vede căntă.)

SCENA II

IANCU, GRATZE

IANCU

Simpatic om Dragoş. Păcat numai că nu prinde, fiind cam spân şi rujan.

GRATZE

Necuratul, dac-ar avea chipul lui Dragoş, aş zice că e aproape mai frumos decât mă aşteptam!

IANCU

I-am dat prilejul să se pătrună de credinţa moşilor şi moşilor prilejul să vadă un popindău denaturat. A fost cu ciştig şi de o parte şi de alta!

(S-aude ca un murmur vag glasul lui Dragoş, care vorbeşte de pe altă tribună învizibilă.)

Mai sunt vreo cinci tribune. Cuvîntul său e molipsitor nevoie mare. Dacă-şi va înmulţi cu cinci izbînda, naiba va pleca tot numai cu sine însuşi în braţel! Ha! Mare vrăjitor. A muls lapte din inima carului.

(Erji apare cu capul în fereastra din stînga.)

SCENA III

IANCU, GRATZE, ERJI

ERJI

Domnule Iancu, măria ta!

IANCU

Erji? Ce vînt te-aduse? Nu poţi pe uşă — ca oamenii?

ERJI

Dumneata ieşi pe ferestrele fetelor, de ce n-aş putea şi eu, să intru tot pe fereastră? Pe din faţă mă văd oamenii.

IANCU

(o ajută)

Îmi întorci vizita, Bôji? M-aşteptam să fii mai dreaptă la cîntar, să mi-o întorci noaptea!

(Erji sare înăuntru.)

Sau vrei să-ţi plătesc vinu'?

ERJI

Iac-am venit!

IANCU

Mă bîcur Erji.

ERJI

Da' acu măria ta, domnule Iancu, mi-e cam ruşine să ridici capu'!

IANCU

Ruşine? De ce?

ERJI

(arată spre Gratz)

Cine e domnu'?

IANCU

Un prieten. Nu trebuie să te sfişti. — Uite domnule sublocotenent: Erji! — Ar putea să fie piersică, din greşeală a fost botezată Erji.

ERJI

De la Abrud.

GRATZE

(dă din cap surzind)

Trebuie să te-mpaci că stau aici, Erji, n-am pe unde să ies.

ERJI

Că nu mi-e de asta.

IANCU

Vin la noi din cealaltă tabără și alte chipuri. Țsta răscumpără pe al lui Dragoș. — Dar ce e, Erji? De ce așa mohorel, mohorel? Ți-au scos circiuma la licitație? Sau ești mihnită fiindcă... A, înțeleg — zi tot fată mare?

ERJI

Acu mă'pot și jura că nu mai sunt!

IANCU

Jură Erji!

ERJI

M-am măritat!

IANCU

Văd. Te-ai mai împlinit puțin în șolduri.

ERJI

(se pipăie)

Nu știu — poate. Da' nu-i din pricina ceea. Asta vine cu vremea.

IANCU

Numai luna se rotunjește — așa de tot fără pricină, Erji. La fete e totdeauna din oarecare pricină.

(O prinde de bărbie.)

Va să zică te-ai măritat. — Știi că-mi pare rău? — Cu cine?

ERJI

Cu moartea!

IANCU

Nu stirnești deloc îngrijorare cu bujorii tăi. Dar asta-i ille; — cu cine spuseși?

ERJI

Cu moartea măriei tale — să fie cu iertare!

IANCU

S-ar face atunci că eu rămân neînsurat, și nu mai mor niciodată!

ERJI

Nu, măria ta, dumneata nu! Dar de m-or prinde ungurii s-a sfârșit — mor eu!

IANCU

Care va să zică te-ai stricat cu rubedeniile. Și de ce nume?

ERJI

Mi-e rușine să ridic capu'.

IANCU

Fericit bărbatul pe care-l vei plăcea, Erji. Tinără ești, marnică ești, de ocară lumii încă nu te-ai făcut și nici ciupită de vârsat nu ești. Nu știu de ce ți-ar fi rușine să ridici capu'! Dacă vrei, îți țin și oglinda!

ERJI

Măria ta, vin unguri!

IANCU

(tresare, dar se stăpânește)

A, da. Și dintr-acolo vine că ți-e rușine?

ERJI

Dintr-acolo. Că e cu vicleșug și nu se cade să spui: e ace! — ca să ataci pe la spate. Hatvani a cuprins Abrudul. A fi tot fost ceasul unu cînd mi-a intrat în ogradă roata călărași, cu roiul de muște spurcate după ei.

GRATZE

(sare)

Nu minți, Erji?

ERJI

Dumneata sări cu vorba -- și eu vă întreb ce vorbă-i asta?

GRATZE

Prin roiul de muște îl văd pe Dragoș. Ne-a tras neimplinitul în cursă. Hatvani a pătruns cu trupele pînă-n piața Abrudului, cu caii pînă-n biserici, și cu nerușinarea și mai departe, iar noi stăm aici să ascultăm cum se catehizează Dragoș!

IANCU

(apăsât și stăpînit către Gratze)

Stai locului!

(Prinde pe Erji de bărbie.)

Erji, tu ești fată cumsecade, și intrucit se poate spune despre o fată -- o fată cu mintea întreagă! Gîndește-te bine și cîntărește-ți vorbele! Nu ți s-a năzărit? Nici n-ai visat? Și nici nu te iei după vorbe aduse de vînt?

ERJI

N-am visat.

IANCU

Dar cum ai putut să treci dincoace de linie?

ERJI

Așa pe furiș, și prin vama cucului.

GRATZE

Painjenul și-a țesut bine rețeaua. -- Nu-i timp de pierdut! Să azvîrlim poporului vestea!

IANCU

(hotărît)

Stai locului!

GRATZE

Dragoș, măscăriciul, înghite cuțite și scoate flăcări pe
în oamenii cască gura la el, în loc să se îndemne toți
creste și măguri!

IANCU

A nu se mișca, zic!

GRATZE

Nu-ți dai seama, Iancule!

IANCU

Norodul l-ar sfîșia! Nu o veste, nu un cuvînt, un semn
ajunge! Dragoș vorbește mulțimei cu încuviințarea mea!

GRATZE

N-a fost poftit, ci el a dorit! Și după cum s-arată, totul
a fost o cursă!

IANCU

O cursă — da. Dar din partea cui? A lui Dragoș, a lui
ogut? O cursă! O cursă în care în rîndul întii eu nu trebuia
a end. Nu trebuia să mă-ndulcesc. De unde știm că Dragoș
ou adevărat vinovat? S-a căznit și el, cum a putut — a
hst poate de bună-credință. Să-l las pradă furiei după ce
am spus: haide, vorbește!

GRATZE

Ai mai văzut sofisti de bună-credință? Nu, pe Dragoș
am pătruns în întregime!

IANCU

Eu nu.

GRATZE

Ăsta-i Iancu! Iancu despre care se spune că e mai repede
în sapte, decît alții la hotărîri.

IANCU

Erji, să nădăjduim că ai salvat cu vestea ta un trădător
dat! Erji, tu ești fată drăguță, rămîi aci, că altfel cine

știe? — Ungurii n-o să-ți țină oglinda să te vezi cit ești de frumoasă! — Gratze mergi, ia pe Dragoș de pe tribună, pleacă, ascunde-l! Pe urmă vom vedea!

(Se aude un tulnic de alarmă.)

Tulnicul de pe mături. Tulnicul de alarmă! Nu dormi moșii! Erji, auzi? Tu ții la Iancu, dar nici moșii nu sunt robii somnului!

(Alt tulnic, pe urmă altele.)

UN GLAS

Vin ungurii!

(Țipete în mulțime: „Vin ungurii!” Norodul apare la pridvor: „Iancule, Iancule“.)

GRATZE

(Tulnic.)

SCENA IV

IANCU, ERJI, norod

GLAS

Trădătorul, Dragoș-trădătorul!

(Urlate, țipete.)

NORODUL

Vin ungurii!

GLAS

Moarte trădătorului! Moarte! Moarte!

(Un nou val de urlate.)

IANCU

(iese în pridvor)

Buciumeni, grăbiți pe mături! Închideți cheile munților! — Cîmpeni, la deal, pe creste! Să înfringem încă o dată dușmanul.

GLAS

L-au omorît pe Dragoș!

GRATZE

(vine spre Iancu)

A fost prea târziu!

IANCU

Dragoș? Ucis?

(Norodul din față tace.)

Nu voi l-ați omorât! Ci Koșut! Ca să ne întindă o cursă,
Koșut a trădat pe trădător. Pesemne n-a prea ținut la a-
stăpânire poșpăială de prietenie!

*(Toți cei care se văd, Iancu și Gratze pleacă, dispar. Se
aude tumult, goană, ropot și, tot mai departe, strigătul:
„Vin ungurii!”)*

SCENA V

ERJI

(singură în odaie)

De câte ori stă să dea norocul peste mine începe rezelul.

TABLOUL III

Vârful de măgură. Stînci. Locul de observație al lui Iancu.
Iancu cu carabina în mînă se uită cînd în vale, cînd spre
celelalte măguri. Gratze urmărește cu ocheanul luptele. Trei
ajutoare: Ion, Gheorghe și Petre, stau întinși, nemișcați,
cu puștile țintă în vale. Se aud vag, dar necurmat, pocnete
de pușcă în depărtare, rar cîte un tun.

SCENA I

IANCU, GRATZE, TREI AJUTOARE, VESTITORI; ves-
titorii vin, se duc.

ÎNȚIUL VESTITOR

(vine din stînga)

Căpitane, domnule prefect, batalionul unguresc virit cu

botul porcesc în Zlatna a luat-o spre miazănoapte și bate spre curmătură!

IANCU

Nu e bună vestea, dar nici cea mai rea nu e.

ALT VESTITOR

(vine din dreapta)

Domnule Iancu. Au ajuns la vadul Arieșului călărașii lui Hatvani Față-lată!

IANCU

Și nu s-a umflat pîrlul lui Sfarmă-Piatră — după poruncă?

VESTITORUL

S-a umflat măria ta, parcă ar vrea riul să nască alt riul. Dar l-au trecut. Pe urmă l-au trecut înapoi. Și-acu stau ungurii la cumpănă: să-l mai treacă o dată, să nu-l mai treacă.

IANCU

Alte vești?

VESTITORUL

Ciocănitorele numără zilele de cînd luptăm, și se mută dincolo de Mureș.

IANCU

Înțeleg. Sunteți osteniți.

AL TREILEA VESTITOR

(vine de după stînci)

Măria ta, pe ungurii porniți spre Roșia i-am tăiat în două c-o jumătate de munte. S-a zăpăcit cumplit rîma tăiată, și se mira fiecare parte unde-a rămas jumătatea cealaltă!

IANCU

(cître vestitori)

Lanțul trebuie sfărîmat! Acu lovitură după lovitură repezi și scurte, din stînga și din dreapta, pe cît se poate.

În lături și pe neașteptate! Deseară aprindem ruguri pe
maguri, să rămână de pomină săptămânile de foc!

AL TREILEA VESTITOR

Măria ta, de voi cădea cînd trec — să mi se puie...

(Se înecă.)

IANCU

Ce e?

AL TREILEA

Mă arde gitlejul, măria ta. C-am trecut prin prisaca
jăduhii. Mi s-a oprit un plumb sub coaste. Să mi se puie —
măria ta — sicriul pe-un taur — întins și legat — între
mărne,

(slăbește din genunchi)

Eu intru așa — măria ta — în progadie. — Moartea s-a fă-
cut harnică de tot.

(Cade.)

IANCU

Eu, s-a făcut harnică slujnica asta nemernică! Slujnica
vieții. E o jale. Și nu-i timp de jale!

(Acopere mortul cu o manta; ceilalți doi vestitori pleacă.)

SCENA II

IANCU, GRATZE, CELE TREI AJUTOARE

GRATZE

(se apropie de Iancu)

Domnule Iancu...

IANCU

(se uită lung unul la altul)

De cîte nopți nu mai dormim?

GRATZE

Aprigă mișcare pe cealaltă coamă. Viermuiesc în vale
nvozii și husarii. Parcă s-a aprins în ei fierea pămîntului.

IANCU

(lovește cu patul carabinei în pământ)

Alte vești mai bune nu vin? — Pină deseară s-alege, într-un fel sau altul. Pe urmă avem răgaz de odihnă, o noapte — dacă e bine, o veșnicie — dacă e rău!

GRATZE

Oboseala e așa de mare că cere răscumpărare lungă. Ne uităm cu jind la veșnicie.

IANCU

Sus capul, să vezi că-i răzbim, și la noapte mi-i spune că n-ai chef de dormit!

(Se uită cu oceanul.)

Uite, îi vezi? Colo subț pădure, în runcul de vale, se ivesc fără grijă — dumnealor. Acolo intrăm în ei și le dăm lovitura. Acolo în pădure, ascunși în scoarța gorunilor, stă la pîndă popa Groza cu voinicii lui!

(Cere întiiul ajutor.)

Măi Ioane, tu știi cine-i muma rumânilor?

AJUTORUL

(se ridică, vine în fața lui Iancu)

Muma-pădurii, măria ta!

IANCU

Muma-pădurii, Ioane! Sfinta cu zbîrcituri și cu noduri ca salcia bătrînă. Să nu mai înjuri niciodată de Muma-pădurii, că-i iei numele în deșert — ai înțeles, Ioane? Că de la Muma-pădurii, paznica lemnului, sfinta ciubereilor, norocul moșilor, de la ea avem noi tot ce avem: eu fluierul, volii cetina și frunza verde, iar noi împreună — toate biruințele! Așa, Ioane, și acu în numele sfintei, fă șapte sărituri plină-n pădurea de-alături, unde-i vedea pe popa Groza. Spune-i că Hatvani se încearcă la cheia lui! Să dea popa năvală asupra ungurului, și cînd s-a zăpăci ungurul, ca un berbec lovit între coarne cu dosul săcurii, să-i mai dea una cu toată puterea!

AJUTORUL

Intrăm în ei, măria ta. Să ridă de ei toate pupezele din
Olimpie.

(Vrea să injure, își astupă gura.)

Muma-pădurii! Îi facem chisăliță!

GRATZE

Și-i dregem cu smîntină.

IANCU

Să se întindă miasma lor pină unde s-a zămislit ura
împotriva noastră!

*(Ajutorul Ion pleacă sărind; de după stînci apare un moș
cu doi soli unguri, cu stegulețe albe în virful baionetelor.)*

SCENA III

IANCU, GRATZE, CELE DOUĂ AJUTOARE, MOȘUL,
DOI SOLI UNGURI

MOȘUL

Măria ta, ungurașii aiștia au răzbit cu steag alb pină
la rîndurile noastre, dinspre miazăzi. Solie de la Hatvani.

IANCU

Auzi!

INTITUL BOI

Domnule Iancu, generalul Hatvani învingător pretu-
buleni...

IANCU

De un an și mai bine tot de „învingători pretutindeni”
ești. Precum vedeți însă, Iancu tot mai trăiește! Ficiori, eu
sunt Koșut, lumina cerului pe pămînt! Dacă lui Hatvani
dă mîna, să vă trimeată cu vestea aceasta îmbucurătoare
la Koșut, nu la Iancu! Ați greșit poteca!

AL DOILEA SÖL

Generalul Hatvani vă dă prilejul cel mai de pe urmă pentru o pace cinstită!

IANCU

Mă ia Hatvani cu binele! Şi dracu s-a prefăcut o dată într-o biserică, pentru ca să nu fie trăsrit! Coboriţi vă rog steagurile albe! Albul e pentru Hatvani culoare cu vicleşug. După semnele albe el vrea să iscodească unde mă găsesc. Spuneţi-i că am învăţat ceva acu trei zile de la Dragoş.

(Le smulge steagurile albe şi le aruncă în noroi.)

Oricit de uşuratici am fi, nu cădem a doua oară în cursă!

INTÎIUL SOL

Hatvani vă propune o pace pentru nimenea ruşinoasă!

IANCU

Iar condiţiile, încă o dată şi încă o dată, să depunem armele — nu-i aşa?

AL DOILEA SOL

Numai atît cere generalul Hatvani.

IANCU

Hatvani e foarte generos. Cum? Numai atît? Dacă nu mă înşel, atîta cerea şi prin Dragoş, înainte de încercarea puterilor.

INTÎIUL SOL

Domnule Iancu, să ne daţi pe Dragoş!

IANCU

A-ha, asta-i a doua condiţie.

INTÎIUL SOL

A doua!

IANCU

Aţi venit să oferiţi pace, sau aţi venit numai să-l luaţi pe Dragoş?

ÎNȚIUL SOL

Dacă nu voiți pacea, dați-ne cel puțin pe Dragoș.

IANCU

Cît de grijuliu se făcu dintr-o dată generalul Față-lăț. Avea aproape poftă să înroșesc în locul lui. Băieți, avem certitudine că Dragoș ne-a fost oaspe în vreme de armistițiu și că s-a întors înainte de a se încheia armistițiul. Ne miră puțin, foarte mult, că încă n-a ajuns în tabăra dumneavoastră. Sau pe Hatvani îl trudesce oarecari muștrări de cuget? Vedeți, ne e foarte greu să ajungem cu ochii în toate văile, dar dacă s-ar fi întîmplat ca Dragoș să nu fi găsit încă drumul înapoi, ne vom îngriji noi să i-l arătăm. Poate a rătăcit puțin și printre păștrăvi în ape tulburi, pe celălalt tărîm. Alți, avem și noi păștrăvi aici, în Munții Apuseni, dar sunt cam pătați cu singe. Cînd plecați, vă dau cîtiva în urzici, să i duceți plocon lui Koșut. Păștrăvi de la Iancu, domnule Koșut! Pătați cu singele lui Dragoș, dar nu din vina lui Iancu!

(Cei doi soli se descoperă.)

Vă dau voie să vă acoperiți iarăși!

SOLII

(Se uită nedumeriți unul la altul, s-acoperă. Împușcăturile se întesc dintr-o dată, în vale s-aude zvon prelung de luptă.)

IANCU

Auziți? Ăsta-i popa Groza!

ÎNȚIUL SOL

Nu! Ăștia-s ungurii, care dau asaltul!

AL DOILEA SOL

Koșut ingenunchează acum pe pustă!

ÎNȚIUL SOL

Mine va ingenunchea pe pămîntul lărgit al țării!

IANCU

Asta e. Pe pământul lărgit, că niciodată pământul, cel
aveți, nu vă e destul. Voiți tot mai mult! Tot mai mult!

AL DOILEA SOL

Domnule Iancu — noi murim pentru un gând.

IANCU

Gînd de pustă — fără hotar! Gîndul nu vă este casă.
Noi murim pentru casă! Eu îngenunchez de un an aici.
Îngă Arieș sub furtună!

(Un tun s-aude.)

Tunul de pe Măgura moțului!

AL DOILEA SOL

Tunul de îngă pod, îl cunosc după tusa!

IANCU

Iureșul moților!

ÎNȚIUL SOL

Pușcașii lui Hatvani!

GRATZE

(se uită cu ocheanul printre stînci în vale)

Popa Groza îi pipăie la coaste!

IANCU

*(ridică din noroi cele două stegulețe, se duce la Întîiul
sol, îi ia baioneta, îi dă stegulețul)*

Într-acolo, spre miazănoapte, duce drumul la Cîmpeni.
În piața de la Cîmpeni găsești capul lui Dragoș. Învelește-
îi cirpa asta!

*(Se duce la Al doilea sol, îi ia baioneta, îi dă stegulețul
alb.)*

Colo în vale, spre miazăzi, va cădea norocul generalului
Hatvani. Învelește-i norocul în cirpa asta. Duceți împreună
lui Koșut capul lui Dragoș și norocul lui Hatvani și spun

— că Iancu e născut sub zodia gemenilor. Vitejei, Iancu une în față de două ori vitejia, fiecărui omor de două omorul, iar pusteii sălbatice îi opunem fapta și cîntecul lui!

ÎNȚIUL SOL

(Pornește ca un lunatic spre miazănoapte.)

AL DOILEA SOL

(pleacă spre miazăzi, urmat de moș)

Nu, nu, niciodată!

(De acum zvonul din vale crește în valuri.)

SCENA IV

IANCU, GRATZE, CELE DOUĂ AJUTOARE

IANCU

(Ascultă, urmărește lupta după zvonuri și detunături.)

GRATZE

(se întinde pe stîncă, se uită cu ocheanul)

Popa Groza cu cleștele de rudașcă! Acu-i zdrobim!
Nu-i măcinăm! Nu mai scapă nici unul!

(Din tumultul din vale parcă se deslușește strigătul: „Împăratul! Împăratul! Iancu! Iancu!”)

IANCU

(vrea să se uite prin ochean)

Ha, un glonte mi-a sfărîmat ocheanul!

(S-apropie de Gratze.)

Birnie încă o dată prin noi împăratul? — Dă-mi ochea-

GRATZE

(Nemișcat.)

IANCU

N-auzi, Gratze?

GRATZE

(Nu se întoarce, pare a se uita prin ocean.)

IANCU

(s-apleacă, l-atinge, Gratze nu mai mișcă)

Gratze!

(Îl scutură.)

Mort?

(Se întoarce spre cele două ajutoare, Petre și Gheorghe, care tot timpul au stat întinși cu puștile ținută spre vale gata de tragere.)

Petre — Gheorghe! Gratze-i lovit în frunte.

(Cele două ajutoare nu se mișcă.)

Gheorghe și tu? Mort?

(Trece de la unul la celălalt; i-atinge.)

Petre și tu — mort? — Se uită morții prin oceane? Stau morții gata de tragere?

(În vale se face puțină liniște, apoi chiote.)

Ascultă Gratze, încă un iureș în vale! Încă unul! Gratze strigă și tu, strigă și tu! — Să se uște de vînt cel ce a poftit vînt! Să piară de foc cel ce s-a dedat focului! Să se prăbușească de fier cel ce slujește fierului! Gratze, săptămîni de foc veniră peste noi, dar nu pe noi ne ceartă clopotele!

(Spre Gheorghe.)

Gheorghe, nu noi am dorit să se întunece cerul și să se frămînte noroadele. Nu noi am dorit să cadă la pămînt făptura omului, nici să muște muntele de durere! Nu noi am dorit să plutească morții pe riuri! Nu noi am dorit!

(Spre Petre.)

Petre, săraci, noi n-am rîvnit la belșugul celuiilalt. Flăminzi, noi n-am rîvnit la pinea aproapelui! Noi ne apărăm numai ograda și sufletul și graiul și oasele și vecernia și utrenia și pe muma pămîntului!

(Ascultă tulburat.)

Încă un pocnet! Încă unul și încă unul! Te sărut, Gratze,
figura și cu inima. Pe frunte și pe mini. Gheorghe, unde
ești? Petre, unde-ai rămas? Deschide, Doamne, noua împă-
șie, curată ca floarea dimineții, nepieritoare ca sămînța
nșii!

(Face un pas, din vale se aud chiote de biruință.)

Află tată, acolo unde ești, în Vidra de Sus; că ne-am
mrit sufletul c-o nouă biruință!

FAZA A TREIA

TABLOUL I

Trei ani mai târziu. În Vidra de Sus. Casa părintească a lui Iancu. O odaie. La masă Iancu, îmbătrânit prea de vreme, slăbit și ars de-un foc lăuntric; în fața lui, tata lui Iancu, un moș.

SCENA I

IANCU, TATA LUI IANCU

IANCU

Trebuie să mai încerc și asta. Să vindem ce mai avem, să vindem casa!

TATA

Degeaba dragu' tatii. Cine a cules foloasele? Și cine ponoasele? Știi — umbla într-o zi, mai ieri-alaltăieri, norocul pe uliță. Căuta numărul unei case. I-am zis: poftim, mărim ta, întrăl — Și-atunci s-a spart ca o băgică de săpun. Ală era norocu' nostru!

IANCU

Nu, tată, nu pot să fiu înșelat. Că dac-aș fi, ce rost ■ avut totul? Învinge pe pământ zodia dobitocului din coteț. Se ridică, tată, morții împotriva mea — și eu am luptat cu ungurii și i-am zdrobit, dar cu morții cine să lupte?

— Împăratul întirzie, nu se poate să mă înșele. În ce lume
întâmbă, scrintită și scilciată trăim, dacă împăratul înșeală?

TATA

Dac-aș găsi numai cea mai mică sămânță de nădejde,
zice: treacă-meargă. Unde s-au dus altele...

IANCU

Să vindem casa, tată. Dacă nu încerc și asta mi se pare
că m-aș îneca la mal. Că eu știu — că suntem aproape de
omul.

TATA

Așa ai crezut totdeauna și pentru aiest mal ți-ai jertfit
încrețea și sufletul. Prin cine a biruit împăratul pe unguri?
Prin tine! Aiasta rămîne. Aiasta nu se poate tăgădui. Chiar
dacă împăratul tace amu, chiar dacă ne-a dat uitării. Aiasta
e că prin tine, băiatul de la Vidra, împăratul și-a mintuit
tronul. Făgăduieli am dobîndit cu mare belșug, așteptăm
de trei ani împlinirea. Dar parcă n-am fi fost niciodată. Cu
ungurii s-a împăcat și i-a așezat în drepturile lor cele nouă.
Dar noi parcă n-am fi. Mai rău: împăratul vrea să fie lăsat
în pace și, fără să clipească măcar, ne-a aruncat, oase de ros,
rămașilor lui de ieri.

IANCU

Tată, sună clopotele în tot Ardealul că trece împăratul.
Rău sfătuit de netrebnicii din preajma lui. Cînd a vedea,
nu înțelege. Nu trebuie decît să-l aducem în împrejurarea
în care a vedea. Prilejul ni se înfățișează cum numai o dată
într-o sută de ani. Să facem tot ce numai se poate, să se abată
prin munții noștri. Aici va fi spre binele nostru, chiar
dacă n-ar fi decît să deschidă o dată ochii. Nu se poate să
nu-l vază, oricît sfetnicii i-ar tulbura oglinda, suflînd-o cu
aeri de venin! Povestea amară, pentru care ne-am chel-
ărit cu totul, e scrisă aici pe stînci și pe mîguri. Tată, tu
nu ai crescut credincios. Tată, eu tot mai cred. Eu cred că
omul e bun, din grația firei, bun și recunoscător, aceasta cu
cît mai mult, cînd omul prin orînduire de sus e și împărat.
Să încerc să vorbesc cu el.

TATA

Mie mi se arată că împăratul știe totul foarte bine, dar nu mișcă fiindcă așa-i cad treburile și așa-i vine bine lui. Cu ochii pieziși de pe pustă s-a împăcat. Noi rumânii suntem spatele, care nu-l doare pe împăratul. După ce-i vorbi cu el, noi tot aiasta rămânem. Că de-un spate, care să nu-l doară, are și el nevoie.

IANCU

Atita chingă i-a mai rămas inimei. N-o tăia, tată, n-o tăia! Vreau să vie împăratul în munți. Vreau să fie primit împăratul, la Cîmpeni. La fiecare cot de drum să i se pună pe tipsie faptele locului. Să vadă piatra, unde am făcut să se împlinească scriptura lui Roșut. Să vadă unde-a căzut capul unuia pe nume Dragoș Inimă-putredă, să vadă unde Hatvani Față-lată și-a cules steaua vieții din noroi! Sosit aici, împăratul nu se poate să nu mă primească, că mărturie stau aici și apa și frunza pentru Iancu. Și dacă mă primește, nu se poate să nu mă auză. Că om e și el. Și cel din urmă om de-ar fi, tot s-ar cutremura de nedreptatea sub care ne zvîrcolim, fără vaiet și cu dinții strînși.

TATA

Pe tine nu te vindecă nici o dezamăgire! Pe tine nu te vindecă nimic.

IANCU

Tată, eu cred. Eu cred în el. Tată, sun bolnav de toate faptele. Sunt ca un pom plin și părăsit. Îmi simt brațele obosite de greutatea sfintelor fapte și suferinți. Pentru salva împărăției și pentru dreptatea noastră am înflorit și-am rodit. Ajută-mă, tată, s-aducem pe împăratul! Vreau să stau în fața lui — vreau să-mi atingă el crengile, și dacă l-ar bucura, să mă scuture!

TATA

Pentru alaiul ce s-ar face, să pună toți moții un pic de umăr, de ce nu? Sărbarea și bucuria nu e numai pentru noi, ci pentru toți!

IANCU

Nu mai pot să aștept de la nimenea — nimic! Fiecare casă un fiu, și mai mulți, mi-a dat. S-a irosit sîngele. S-au

mistuit sufletele. Iar nădejdea fiecăruia era atunci mare. Căutăm nădejdea, unde nu e stinsă, abia de mai plpie. Cum nu mai putea să cer ceva? Nu, nu pot. Vreau să fac totul eu. Vreau să merg. Vreau să merg pînă la capătul drumului. Trebuie! Trebuie să mă duc pînă la capăt! Toți sunt la capăt! Numai eu încă nu! Vreau să știu cel puțin, vreau să știu că n-am lăsat nimic neîncercat. Pe urmă vom vedea pe urmă pot să mor ca un cîine fără așternut, alungat din poartă în poartă!

TATA

Mumă-ta s-a coborît mai degrabă decît trebuia în moroi, fiindcă prea s-a ostenit pentru casă. E agonisită cu greu, casa asta, din Vidra. Și amu tu-mi ceri să mă prăpădesc la bătrînețe, în grajdul sau subț pătulul vecinului?

IANCU

Da, știu — muma — focul ei — prea s-a ostenit. — Focul ei îl port și eu — îl port numai pe alte drumuri. Dacă așa e, fi scriptura și legea singelui nostru, a singelui nostru înoulesc — să zicem: amin, și așa să fie! Suntem așa cum suntem — soarta cine și-o ȳcolește? Din părinți și moși — c-am mistuit cu toții pentru altceva, după nu știu ce îndemn înscris în făpturile noastre, c-am trăit numai cu plăcerile pe pămînt, dar cu capul ridicat spre tărîe și cu ochii în altă zare! — Nu, tată, sfîrșitul nu poate să fie acesta! Sîrșitul se înalță în lumină, sfîrșitul e aproape — nu mai trebuie decît jertfa unui pas, și suntem ajunși în lumină. Sponște doar o nimica toată, pentru ca harul răsplătii să cadă în snopi de lumină peste capetele noastre!

TATA

Uită-te la mine, fiule! Să lăsăm să ne judece cei care sînt plecat de la noi. Gîndește-te o clipă. Mumă-ta în moroi — ce-ar zice?

IANCU

Muma?

(Se uită lung, puțin în jos, pînă dincolo de pește.)

Parc-o văd — sub glie. E încă tot tânără, ca atunci, cînd a trecut dincolo. De zece ani stă așa nemișcată, cu mina pe piept, parcă ascultă. N-a văzut nici una din faptele Iancului, dar le știe din totdeauna. Cu trupul ei s-au cuminecat gîndacii pămîntului, numai fața e neatinsă și minile. Mumă, cum s-a făcut? Cum s-a făcut că ai aprins în vatră tînără focul așa de mare? Țîșnesc flăcările printe cărămizi — unde ai uitat măsura, mumă? Abia mă mai țin laolaltă! Zi mumă, cum ai mai zis: cum se stringe sfînta luni la sfînta marți, să se strîngă os la os, și gînd la gînd și carne la carne, și singe la singe, să fiu iar cuget întreg, trup adunat. Văd, tată, văd sub glie pe muma, ca floarea de măceș la obraz! — Unde să plec; Încotro să mă duc? Nu mai am puterea — mai este un pas — numai un pas — numai un pas mai lipsește — dar n-am puterea. Mumă dă-mi și casa, dacă mi-ai dat focul! Dă-mi casa, s-o mistui — că trupul și singele s-au ars. Vreau să se mistuie totul, să nu mai rămînă nimic! Mumă, cum s-a făcut? Cum s-a făcut că ai aprins în vatră tînără foc așa de mare, unde ai uitat măsura, mumă?

TATA

(*speriat*)

Iancule — întoarce-te, Iancule! — Iancule — astăzi unde-i Împăratul?

IANCU

(*se trezește, tresare*)

Cine? Împăratul? Cine-i împăratul? Nu știu unde-i... Astăzi?... Da. Poate la Cluj. De acolo coboară pe Mureș.

TATA

Și tu crezi că vine, dacă-l chemăm?

IANCU

Vine!

TATA

Văd cheile munților.

IANCU

Vine, tată, dacă-l chemăm, vine!

TATA

Să le arătăm moșilor pe împăratul?

IANCU

Ceasul acesta l-aștept. De trei ani îl tot aștept.

TATA

Unde ai fost adineaori? Doamne Dumnezeule! Păzește-mă, Doamne! Bine că te-ai întors. Ia casa. Ia ce găsești. Vînde tot! Ia tot ce vrei! S-a spus cîndva: a fost odată un micodată, a fost pe vremea cînd Iancu și tat'so au adus în munți pe împăratul!

(Îi cuprinde capul și se uită la el, depărtîndu-se puțin.)

Nu mai văd bine. Cu cît te țin mai departe de ochi, cu cît te țin mai aproape de inimă! — Iancule! Vezi, altădată îți spuneam — Avrame. Astăzi nu-ți mai pot zice decît... Îți zice toată lumea!

(Sărută cu un sughit mîna lui Iancu.)

IANCU

Tată!

TATA

Văd cheile munților și pe-mpăratul intrînd! Ia și cei din vîile din grajd!

(Tac amîndoi cîteva clipe.)

Nu te întrista — Iancule. Nu sunt amărit. Curge numai din ochi apa asta nesănătoasă.

(Se uită lung la Iancu, țîi șterge lacrima.)

Iancule, amu te-am văzut printr-o lacrimă — mare ca marea ochean... mare și învingător ca altădată. Vinde slugul și icoana.

TABLOUL II

O cameră într-o casă la Cîmpeni. La masă, aghiotantul imperial în aşteptare. Locotenentul Schuler, din armata imperială, mai la o parte.

SCENA I

AGHIOTANTUL, LOCOTENENTUL SCHULER, apoi UN
SERVITOR

SCHULER

Advocatul acesta e un răzvrătit.

AGHIOTANTUL

În ce împrejurări l-ai cunoscut?

SCHULER

În împrejurări cam neplăcute. S-a opus unui ordin al generalului Puchner — mai acu vreo trei ani.

AGHIOTANTUL

A, da, ştiu. A avut noroc Avram Iancu, c-a reuşit, altfel plătea cu capul. Pentru isprăvile lui ar trebui, vezi dumneata, aproape să i se dea ordinul Mariei Tereza. S-a împotrivit poruncii de a dezarma pe moji. Evenimentele i-au dat dreptate.

SCHULER

Eu am fost propus, cu alte fapte, pentru ordinul Mariei Tereza şi nu mi s-a acordat!

(Bagatelizatnd.)

Biruinţa lui Iancu a fost o întâmplare.

AGHIOTANTUL

Mi-e destul de penibil că trebuie să recunosc totuşi că soarta împărăţiei atîrnă de asemenea întâmplări.

SCHULER

Afrontul de ieri dovedește îndeajuns ce sentimente are față de împărăție.

AGHIOTANTUL

Cele petrecute aseară, te asigur că nu le-am uitat.

SCHULER

Domnule aghiotant, nu e admisibil ca acest individ să alungă în fața împăratului!

UN SERVITOR

(intră, anunță)

Domnul avocat Avram Iancu!

AGHIOTANTUL

Postum!

(Servitorul iese, Iancu intră.)

SCENA II

AGHIOTANTUL, IANCU, SCHULER.

IANCU

Domnule aghiotant?

AGHIOTANTUL

(nu se ridică)

Da, domnule Iancu. Cu ce vă pot servi la această oră obștească?

IANCU

Domnule aghiotant, aș dori să am sfatul domniei voastre în privire la o audiență la maiestatea sa.

AGHIOTANTUL

În privire la o audiență? A, da! Știu — ieri aș fi avut ceva de spus. Astăzi însă nu. Căci mi-aș exprima numai

mirarea. — Ați cerut audiența și vi s-a acordat. Rămânea să vă prezentați aseară odată cu toți tribunii, să depuneți omagii la picioarele maiestății sale. Dar nu ați binevoit. Maiestatea sa a fost surprins de absența domniei voastre, cu atât mai mult, cu cât numele dumneavoastră figura pe lista celor care au solicitat audiența. Vă închipuiți, desigur, cât de neplăcută situație. — Maiestatea sa, împăratul, în înalta sa grație, a întrebat de dumneavoastră, sau, mai bine, a întrebat totuși de dumneavoastră și a spus: „Iancu a fost un luptător foarte vrednic“.

IANCU

(Înclină puțin capul.)

AGHIOTANTUL

Îmi pare nespus de rău că ați ocolit prilejul de a auzi chiar din partea împăratului un asemenea cuvânt, în stare să ferească pe oricine pentru o viață întreagă.

IANCU

Domnule aghiotant, îngăduiți. — E o neînțelegere. Eu n-am ocolit prilejul, dimpotrivă — îl caut. Deoarece însă eu nu țin așa de mult la neînsemnata mea persoană, mi-ar fi părut neasemănat de bine, dacă maiestatea sa, în înalta sa grație, spunea cuvintele ce a binevoit să le rostească despre poporul meu, iar nu despre mine.

AGHIOTANTUL

Maiestatea sa a binevoit să rostească cuvintele așa cum le-a rostit. Trebuie să ne bucurăm că a binevoit în genere să vorbească. Nu e dreptul nostru, al muritorilor de rind, să dorim ca înaltele cuvinte rostite să fi fost altele! În afară de aceasta, găsesc că e din cale afară neobișnuit ca un supus să solicite o audiență și pe urmă să nu apară, fără mîncare de a se scuza că a fost împiedicat de o catastrofă a naturii, de a-și face apariția.

IANCU

Nu e deloc în obiceiurile mele să trec dincolo de cele cuvenite. Înțeleg ironia. Cu o catastrofă a naturii nu m-

...Mă scuza, fiindcă o asemenea catastrofă n-a avut loc, după
...m, desigur, o știu și domnul aghiotant și maiestatea sa.

AGHIOTANTUL

Maiestatea sa și domnul aghiotant.

IANCU

Există o ierarhie de protocol, și o ierarhie de care te
lovești. Mă pot scuza însă cu o catastrofă nevăzută, cu o
catastrofă, care are loc în sufletul meu!

AGHIOTANTUL

Ciudad, foarte ciudat. Domnule Iancu, n-ai auzit încă
ciudadă că în preajma unui împărat nu cad în cumpănă
nici o asemenea împrejurări de natură atât de intimă?!

IANCU

Sufletul și soartă unui neam întreg nu sunt o împreju-
rare de natură intimă!

AGHIOTANTUL

Din a cărui însărcinare vorbiți — în numele acelui suflet,
al unui așa-zis neam întreg?

IANCU

M-au rugat — apa și frunza!

AGHIOTANTUL

Nu înțelegem foarte anevoie, domnule avocat. Ați
scut o audiență — de ce uitați? Audiența vi s-a acordat —
de ce sunteți supărat? Și dumneavoastră n-ați apărut —
cine are motiv să se simtă jignit? Nu vă dați seama? Ați
scut pe împăratul în situația cu totul nefirească pentru un
împărat de a lăuda o ființă, care nu era măcar de față!
Că ceva cu totul de necrezut!

IANCU

Nu doream o audiență cu o sută împreună!

AGHIOTANTUL

Cei o sută erau toți oameni cu vază, moți de ai dumneavoastră, înalți dregători sau vrednici luptători! Mai adineori v-ați identificat, prin nu știu ce însărcinare, cu tot poporul, și acu spuneți că doreați o audiență pentru dumneavoastră singur, despărțit de turmă!

IANCU

Ce poți să aduci la cunoștința maiestății sale, împăratului, când e cuprins de atîția? Maiestatea sa îți întinde mîna, îți suride și te întreabă de copii cînd nu ești înșurat, de părinți, cînd sunt morți, și pînă să scoți întîiul cuvînt — el a și dat mîna următorilor zeece. Dar eu, solicitînd o audiență, am făcut-o fiindcă vreau să vorbească maiestății sale!

AGHIOTANTUL

Năstrugnice păreri aveți dumneavoastră despre audiențele la maiestatea sa. Nu dau bucuros lecții de etichetă, dar cînd n-am încotro... Domnule Iancu, audiențele nu se acordă pentru a vorbi împăratului, ci pentru a-l asculta! Pentru a-i răspunde cînd ești întrebat, și pentru a-i aduce în orice caz închinarea cuvenită! Sunt pe deplin informat că dumneavoastră ați pregătit această strălucită primire făcută maiestății sale. Am fost foarte mulțumit și v-am dat și prilejul sărbătorește să aflați aceasta chiar din partea împăratului. — Din motive pe care nu le pot înțelege, ați ținut însă să rămineți dincolo de cordon. De nu cereați audiență, vă asigur că împăratul, în neasemănata sa grație, descindea el la casa dumneavoastră. Că nu se sfiește să calce nici un prag.

IANCU

E frumos ceea ce spuneți, împăratul nu coboară însă în morminte!

AGHIOTANTUL

E casa dumneavoastră un mormînt?

IANCU

De trei ani — da! Casa noastră adăpostește un om cu sufletul ucis de fîgăduieli prea înalte și neîmplinite!

AGHIOTANTUL

În acest punct socotelile dumneavoastră sunt foarte gre-
șite. Cum vă închipuiți că vom deschide ușa imperială unui
om în stare să spună împăratului că n-are memorie?

IANCU

Dați-mi voie să vă vorbesc fără ocol, așa cum am vor-
bit și trimișilor lui Koșut, când împărăția era în primejdie
toate părțile și trosnea jalnic din toate incheieturile!

AGHIOTANTUL

O nu, dumnule Iancu, nu înțeleg deloc. — Împrejurările
nu se aseamănă cîtugi de puțin. Sunt eu un răsculat împotriva
împăratului, sau dintr-o familie de tilhari, înrudită? Ce
vă face să asemenați situațiile? Dacă atunci ați vorbit fără
ocol, era o datorie a dumneavoastră de supus fidel al împă-
răției să vorbiți așa. Îmi pare rău, cu mine nu se poate vorbi
cît în cuvinte cumpănite!

IANCU

Domnule aghiotant, voi ține seamă de subțirimea auzu-
lui dumneavoastră. Fapt e că ni se pun piedici de pretu-
tindeni, și din stînga și din dreapta, să vorbim împăratului.
Iestatea sa a venit aici să ne vază năcazurile și pleacă
să ne fi întîlnit. N-am putut străbate pînă lîngă urechile
sale. Moșii și împăratul s-au văzut dar nu s-au întîlnit!
Iar-o mie de ani nu se întîmplă decît o singură dată o ase-
menea minune!

AGHIOTANTUL

Cît am umblat, în lung și-n lat, n-am auzit nici un suspin
în întreaga împărăție. Despre ce năcazuri ați putea povesti
împăratului? În împărăția noastră, largă cît cerul, nu sunt
decît popoare fericite. Fiindcă e o fericire cu adevărat să
viești sub stăpînirea unui împărat providențial, cum e al
nostru. De trei ani e pace! Va fi o pace mare și lungă. Magna
Pax! Cel mai înalt bun ce-l putem dori.

IANCU

Numai popoare fericite sunt în împărăție! Așa poate
să vorbească numai un aghiotant imperial care, prin slujba

ce-o are, e osîndit să nu vadă decît aurore şi credinţă şi de a nu auzi decît chiote şi lumină! Eu voi fi aici şi după ce pleacă domnul aghiotant imperial, eu voi fi aici şi voi auzi şi altfel de chiote, care seamănă mai curînd a gemete de moarte şi a blestem pentru ziua de apoi. Vă rog să luaţi măsuri să fie sugrumate şi mare tare, ca să nu le mai aud!

SCHULER

Domnule aghiotant, admir îndelunga răbdare, cu care ascultaţi acest limbaj, care ameninţă să degenereze în cîine ştie ce cuvînt ridicat de-a dreptul împotriva maiestăţii sale!

AGHIOTANTUL

Răbdarea indeobşte e o virtute, iar răbdarea mea nu dovedeşte decît spiritul de libertate, de care suntem pătrunşi direcătorii împărăţiei, sub noua oblăduire.

IANCU

Şi noi avem virtutea răbdării şi am dovedit-o îndeajuns. De-o mie de ori soarele s-a ridicat peste noi şi peste dumneavoastră, dar s-a dus de fiecare dată de la noi spre dumneavoastră şi niciodată — nici o singură dată — n-a venit de la dumneavoastră spre noi! Şi totuşi aşteptăm încă, aşteptăm în linişte, cu inima strînsă în pumni, cu cuvîntul zdrobit în gură. Iar dacă eu vorbesc, vorbesc ca unul care vede şi dincolo de această linişte.

AGHIOTANTUL

Îmi daţi voie să mă mir că după jignirea fără precedent adusă împăratului, adusă prin neprezentare la o audienţă acordată, mai stăruîţi pe o cale, care nu din vina noastră rămîne închisă. Definitiv închisă!

IANCU

Definitiv închisă?

AGHIOTANTUL

Nu din pricina noastră.

IANCU

La porunca sau dorința împăratului?

AGHIOTANTUL

Nu țin de cuviință să răspund la orice întrebare!

IANCU

Dacă ar fi fost pentru interese personale, vă asigur că nu v-aș fi stingherit. — Eu nu mai am nimic de pierdut, nimic de câștigat. Eu nu mai sunt. Mi-am dat numai puțin băgez — să mai încerc — ce se mai poate încerca — după ce totul a fost încercat! Am crezut — cum nimenea n-a crezut. Și-acu îmi spuneți că drumul e închis. Eu pentru mine nu voiam nimic, că eu mă duc între goruni. Voiam numai săvîntul să se facă trup pentru acest popor uitat de împărașie, uitat de soartă, uitat de Dumnezeu, uitat de toți și de toate, numai de Iancu nu. Dacă aș ști cel puțin cine a închis ușa? Și pentru ce? Dacă e împăratul, mi-aș apleca fruntea în pace și aș pleca.

AGHIOTANTUL

V-ați închis-o singur! Sau dacă voiți: v-a închis-o duhul morții!

IANCU

Nu, domnule aghiotant, asta nu se poate! Se face o vină. Și nu veți avea liniște în fața cugetului dumneavoastră! Cu duhul de care pomeniți am salvat împărăția!

AGHIOTANTUL

Maiestatea sa a avut toată bunăvoința. Și aceasta v-o pot dovedi.

(Într-o cutiușă de pe masă.)

Întă maiestatea sa în nemărginita sa dragoste față de popuși, dintr-o înaltă îndurare, v-a acordat, pentru vrednicie, o decorație.

(Î-o întinde.)

Crucea pentru merite!

IANCU

(simplu, fără accent)

Am răbdarea să aștept pină cînd maiestatea sa se va îndura să decoreze mai înlii poporul meu cu toate drepturile, cu toate drepturile nu numai ouenite, ci și făgăduite!

(Nu întinde mîna.)

AGHIOTANTUL

(după cîteva clipe de așteptare)

Înțeleg bine — domnule Iancu?

IANCU

Dacă nu răstălmăciți cuvintele.

AGHIOTANTUL

Nu primiți decorația?

IANCU

Greșit spus. Nu pot s-o primesc. Nu mă simt vrednic s-o primesc, înainte de a-mi vedea poporul în așezare dreaptă.

AGHIOTANTUL

(il întrerupe)

Vrednicia noastră a muritorilor de rînd, ne-o judecă maiestatea sa, nu noi! Refuzul dumneavoastră, acest gîst căzut iarăși dincolo de dungă, oricît aș vrea, nu-l pot înțelega altfel decît ca o nouă și grea jignire adusă maiestății sale.

IANCU

Dacă ați privi lucrurile în oglinzile scilciate din grădinile imperiale de la Viena, le-ați vedea la fel; în împărăție numai popoare care suspină de fericire și la doi pași numai jigniri la adresa împăratului! Mă impresionează felul cum dumneavoastră țineți să aveți legături cu viața și cu realitatea. Dar ceea ce vreau eu e un lucru nespus de simplu: vreau să vorbesc cu împăratul!

SCHULER

(S-a ridicat nervos și se plimbă.)

AGHIOTANTUL

Să comunice maiestății sale refuzul dumneavoastră de a primi decorația?

IANCU

Vă rog să aduceți la cunoștința maiestății sale faptele în întregime și intru cît se poate întocmai. Că-i mulțumesc pentru gîndul prea frumos de a mă fi găsit vrednic de o distincție atît de înaltă, dar că nu pot să o primesc, că m-aș bucura de decorație cu tot entuziasmul, dacă poporul rumânesc ar fi mai înții decorat cu împlinirea tuturor făgăduielor! Și vă rog să mai aduceți la cunoștința maiestății sale că aș fi cel mai fericit supus, dacă aș fi primit în audiență!

AGHIOTANTUL

O decorație împărătească se primește fără condiții!

IANCU

Fără condiții se primește în lumea asta numai steaua cu care ne naștem! Înaltă sau joasă, steaua vieții și a morții!

AGHIOTANTUL

(tace, apoi după cîteva clipe)

Domnule locotenent, însoțește te rog pe domnul Iancu în camera de alături. Îi voi împlini dorința. Voi comunica maiestății sale totul, întocmai.

IANCU

(Face un scurt compliment, iese cu locotenentul Schuler, pe ușa din fund.)

AGHIOTANTUL

(Se plimbă agitat, din dreapta vine Al doilea aghiotant.)

SCENA III

ÎNȚIUL AGHIOTANT, AL DOILEA AGHIOTANT

AL DOILEA

Servus Fritz!

ÎNȚIUL

Servus Fred!

AL DOILEA

(de-abia trezit din somn)

Maiestatea sa... da... Mai sunt audiențe de acordat pantru azi? Toată călătoria asta în munți îi e deosebit de penibilă. Asaltați pretutindeni de entuziasm și de lăcuste. Pe urmă acest popor curios, care pretinde că descinde de-a dreptul din colonii romani! În loc să se bucure că i s-a dat prilejul să-și dovedească fidelitatea, mai dorește și recompense. Poporul acesta așteaptă să i se creeze paradisul pe pământ, fiindcă la un moment dat și-a făcut datoria. Ciudată concepție despre datorie, ca și cum datoria nu ți-o îndeplinești de dragul datoriei. Înțelegi, Fritz, că nu putem în nici un caz să aducem pe maiestatea sa în împrejurarea de a i se aminti despre niște așa-zise făgăduieli. Cred că maiestatea sa dorește să plecăm cât mai curînd. Să ieșim din munții aceștia, atît de neinteresanți.

(Se ridică.)

Maiestatea sa...

(salută drept în fața unei persoane fictive)

se plînge de oboseală.

ÎNȚIUL

Avui tocmai o discuție cu avocatul Iancu. E alături acest tînăr și trist duh al pădurii. Nu e chip să mă scap. Stăruie grozav în dreptatea lui. Vrea cu orice preț să vorbească maiestății sale. Am căutat, cît am putut, să-l fac să înțeleagă că cererea sa e inoportună. Nu știu cum să-l mai iau și ce să-i mai spun!

AL DOILEA

Nu știi ce să-i spui? Ei, asta-i! — Maiestatea sa nu mai acordă audiențe. Punctum!

ÎNȚIUL

Fred, am mințit mult în viață și fără caznă. Încheieturile gurii mi-s unse cu ulei de trandafiri, dar în fața

...tui om, moara minciunilor nu umblă cum ar trebui.
...să renunțe — am căutat mai întâi să-l demoralizez în fel
...chip. După ce l-am ostenit, i-am oferit decorația. Fără
...los.

AL DOILEA

Nu ți-am spus că decorația e prea mică? Crucea asta
...bună pentru cei ce nu mai pot avea altă nădejde decît
...ceERGEASCĂ odată la capătul podurilor cu o medalie pe
...piept. Să oferi lui Iancu o decorație, pe care o au și alți o
...de de caporali-ai împărăției! Oricum.

ÎNȚIUL

Și eu am fost de aceeași părere, dar împăratul, birocrata,
...cum îl știi, zicea că nu poate să-i dea o decorație mai
...înaltă, că așa, că pe dincolo, — că trebuie să înceapă de jos,
...sfîrșit — îl știi tu! De altfel, Iancu habar n-are ce deco-
...ție i s-a oferit. E un om fără ambiții personale. El ar fi
...refuzat orice decorație, oricît de înaltă, chiar de i s-ar fi
...lipit luceafărul pe piept. Vrea să fie decorat mai întâi poporul
...mînesc cu drepturile ce i s-au făgăduit!

AL DOILEA

Ha-ha-ha! Omul din pădure!

(Intră locotenentul Schuler.)

SCENA IV

ÎNȚIUL AGHIOTANT, AL DOILEA AGHIOTANT, SCHULER

SCHULER

(palid și agitat)

I am întors-o cum se cuvenea! Cutezanța aceasta de
...erezut! Orice ofițer imperial ar fi procedat la fel!

ÎNȚIUL AGHIOTANT

Nu înțeleg...

SCHULER

N-am mai putut să rabd neobrăzarea. Jignirea aceasta...
A refuzat — decorația — maiestății sale!

ÎNȚIUL AGHIOTANT

Domnule locotenent...

SCHULER

Îi cunosc eu pe acești veșnici nemulțumiți, în stare să
cîrtească și fiindcă soarele nu răsare la apus!

ÎNȚIUL AGHIOTANT

Domnule locotenent, e cu putință?

SCHULER

(se blîbîie)

Credeam... credeam că vă fac și dumneavoastră un
serviciu!

ÎNȚIUL AGHIOTANT

Cu asemenea gesturi crezi că refaci onoarea —? Și aștepti
încă să cîntăm de bucurie și imnul imperial „Doamne ține
și protege“. — Ne-ai încredințat toate socotelile!

(Se plimbă agitat, pe urmă deschide ușa.)

Domnule. Iancu!

IANCU

(Apare în prag, pierdut, dar cu capul drept, parcă sieși străin.)

SCENA V

Aceiași, IANCU

ÎNȚIUL AGHIOTANT

(hotărît)

Maiestatea sa a binevoit să vă acorde audiența cerută!

IANCU

(fără accent, cu capul tot sus, înstrăinat)

Maiestatea sa a binevoit — maiestatea sa acordă audi-
ență... Iancu nu mai poate să apară în fața maiestății sale,
cândcă Iancu nu e Iancu. Iancu cel adevărat a jertfit totul,
să apară într-o dimineață cu obrazul curat și cu sufletul
împătat în fața împăratului. Acel Iancu — acel Iancu — a
plecat. Aici în prag a rămas cineva. Găsesc acum și eu că
maiestatea sa nu poate să stea — nu poate să stea de vorbă
cu cineva. Cine stă aici în pragul împăratului? Spuneți-mi
domniile voastre, ca să mă pot prinde de ceva... Să mă agăț
de ceva că mă surpă apele... Să mă prind — că totul se
disipică și se desface... De ce tăceți? De ce tăceți, că până
acum ați tot vorbit —?! Spuneți-mi, spuneți mi — să știu
eu — cine e? Că umbra a plecat și intră în munte, și pe
urmă în alt munte...

TUSTREI

(Îl fixează muți și încremeniți de-un fior.)

TABLOUL III

Peisajul de munte păduratic, din prolog. Zece ani mai
târziu. Pe cărare vine, din stînga. Erji, urmată de un
măgăruș ținut de sfoară; pe șea desagi cu sare. Erji se
oprește, trage măgarul de urechi, apoi se așează pe piatră,
și ascultă o frîntură de doină, ruptă ca de un sughit, ce
se aude din pădure.

SCENA I

ERJI, apoi IANCU

ERJI

(strigă spre cineva)

Bădiță Iancule! Craiul munților și-al mierloilor, poftim
încoace!

IANCU

(Apare din dreapta, îmbrăcat în cojoc murdar și rupt, peste pantaloni domnești peticiți; barba crescută, cu un zimbet pustiu peste toată fața; se apropie cu fluierul adus la gură.)

ERJI

De unde vii bădiță Iancule?

IANCU

Iaca de-aici și de mai departe.

ERJI

Nu mă mai cunoști?

IANCU

(serios)

Erji — Bôji-i — tot un drac...

(Se uită la desagi, îi încearcă cu mîna.)

Aur?

ERJI

Sare, bădiță, sare.

IANCU

Sare. Pine ai? Vrei să primești pe împăratul cu pine și sare? Nu-l mai primi, că e degeaba. Și e degeaba și fiindcă nu vine. Ăla nu mai vine. S-a speriat de lăcuste...

ERJI

Domnule Iancu, tot umbli din loc în loc... Lungești ziua cu cîntecul? Și-ți cauți norocul prin urzici?

IANCU

Potcoave de acelea nu mai caut. — Știu eu că nu pot. cail morți să-mi dea ce nu mi-a dat viața.

ERJI

La Viena ai mai fost?

IANCU

Nu te uita înapoi, Erji, că arde cetatea, și cetatea e demată. Altfel te faci stîlp de sare ca prietena ta, nevasta tat.

ERJI

Eu sunt fată cinstită, domnule Iancu. Eu nu sunt din cetatea de care pomenești.

IANCU

Ai dreptate Erji. — Eu lungesc ziua cu fluierul și mă tot îndoiu, și mă duc înapoi și caut. Caut să văd unde am greșit în șirul faptelor. Da', vezi Erji, nu văd unde am greșit, am numai că eu sunt de vină la toate.

ERJI

Și cam la ce adică ai fi dumneata de vină? Că s-aude cîntecul trist în toți munții?

IANCU

Cîntecul trist. — De la mine îl prind mierloii și-l duc la goruni.

ERJI

În goruni da, dar nu la împăratul. — Sul de foc ai fost fată, domnule Iancu, o așchie de fulger! Azi umblă prin aerul focul trist, de zece ani tot umblă. — Nu aprinde pe nimeni că acum e liniște mare în împărăție, dar nici stingere nu poartă focul trist.

IANCU

Au se face noapte, și apoi încetează și cîntecul. Știi Erji, eu vin din satul meu, din Vidra de Sus, am fost la Popa Iacob, și m-am înscris în cartea celor duși. Am spus popii: cînd se face noapte, dă-mi cartea și cerneala.

ERJI

Și ce-ai scris, bădiță Iancu?

IANCU

Numele de botez și numele de familie: Avram Iancu.
— Avram Iancu! Numele a fost odată ca un steag. Și profesia: eroul românilor. Da' asta n-am scris-o eu. Asta a scris-o părintele Păcală — că el nu știe — cum a zis, Erji? — Eu sunt focul trist. — Eu sunt om, Erji, om ca tine, de ce nu mai gălesc nici o bucurie?

ERJI

A mai trece, fiule, vremea și o găsești iar.

IANCU

Astăzi e tare greu să fii om — că s-a rupt lanțul — și-au fugit verigile în toate părțile.

(Papa Păcală vine din dreapta.)

SCENA II

IANCU, ERJI, POPA PĂCALĂ

POPA PĂCALĂ

Tată Iancule...

IANCU

Bun sosit la noi, părinte Păcală. Ai venit și dumneata să vezi? Ai nimerit la zi mare.

POPA PĂCALĂ

Iancule, te-am căutat prin toate pădurile. Vreau să vii cu mine la Vidra. Tu nu mai ai casă. Vreau să stai la mine, că bate toamna la ușă — și se lasă ploile pînzișe.

IANCU

(pierdut)

Zi Tatăl nostru, părinte Păcală.

POPA PĂCALĂ

It' zic Iancule, da' nu ştiu pentru ce.

(LADY)

Zi Tatăl nostru.

POPA PĂCALĂ

Tatăl nostru, carele ești în ceruri, sfințească-se numele

(ANGEL)

Vie 'mpărăția ta.

POPA PĂCALĂ

Vie 'mpărăția ta.

(ANGEL)

!-ai îngăimat cam pe sărite, părinte, ca să mă mihnești. În numele tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh! E frumoasă rugăciunea aceasta — foarte frumoasă — dar numai plină la — vie 'mpărăția ta. Aud? Când mi se amintește despre împărăție — încep să se învîrtă pădurile cu mine. Și când vine vorba despre fețele late, tot așa.

POPA PĂCALĂ

Las', fiule, că împărăția, care ne-a înșelat, se va dărîma la Babilonul! În locul ei s-a ridicat aici împărăția noastră — minune, numai lumină și numai a noastră!

(LADY)

Cine s-o facă? Că eu nu mai sunt bun de nimic. Să vie alții! Să vie alții, — peste zece ani, peste douăzeci, peste sută de ani, să vie alții — cu sutele, cu miile, cu miile de ani — s-o facă ei — împărăția noastră! Eu nu mai sunt bun de nimic. Mie mi-e destul. Eu mă duc — eu mă duc unde apunește fiara și tăcerea. — Erji, părinte, aici e muntele! Eu am fost pasăre și m-am făcut om. Acu mă duc iar în pădure — mă duc în pădure — să mă schimb.

(Pornește cu pași rituali pe potecă în sus.)

Muma-pădurii, muma noastră, acu mă fac iar pasăre
acu mă fac pasăre.

*(Erji s-a ridicat de pe piatră. Popa Păcală se uită după
Iancu, care dispăre pe potecă. Se uită amândoi holbați, cu
mîna crîspată dusă la inimă.)*

POPA PĂCALĂ

Doamne, cum s-a împrăștiat sufletul Iancului!